

**Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra preprimární pedagogiky**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Jana Faltová

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra preprimární a primární pedagogiky

Význam rituálů v mateřských školách
The importance of rituals in kindergarten
Jana Faltová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr.et Mgr. Irena Hanyš Holemá, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Význam rituálů v mateřských školách vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, duben 2022

.....

podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí bakalářské práce Mgr.et Mgr. Ireně Hanyš Holemé, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní učitelce mateřské školy v Náchodě paní Evě Lokajové za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

.....

podpis

Anotace

Předložená práce se věnuje problematice předškolního vzdělávání. Konkrétně se zaměřuje na rituály a jejich význam v mateřské škole. Děti v předškolním věku prochází celou řadou změn, které jsou spojeny zejména s příchodem do mateřské školy. Zde si osvojují nenásilnou formou celou řadu vědomostí a dovedností nezbytných nejen pro následující školní docházku ale také pro zbytek svého života. Rituály hrají v mateřské škole velice důležitou roli. Pro děti jsou rituály určitým zdrojem jistoty v životní etapě, která je spojena s řadou významných změn. Prostřednictvím rituálů se však mohou nenásilnou formou naučit mnoho důležitých věcí, které jim budou sloužit po celý život. Na druhou stranu však mohou být rituály také určitou překážkou vývoje, pokud na nich jedinec příliš lpí. Cílem předložené bakalářské práce je zjistit význam rituálů v mateřské škole. Důraz je při tom kladen na to, jak na rituály nahlíží učitelky mateřských škol, zda je využívají v praxi a do jaké míry rituály rozvoj dětí omezují. Za účelem dosažení daného cíle bude realizováno dotazníkové šetření mezi učitelkami mateřských škol na Náchodsku.

Klíčová slova: předškolní věk, předškolní vzdělávání, mateřská škola, rituál

Annotation

The presented work deals with the issue of preschool education. Specifically, it focuses on rituals and their importance in kindergarten. Preschool children are going through a number of changes, which are mainly associated with coming to kindergarten. Here they acquire in a non-violent way a whole range of knowledge and skills necessary not only for subsequent school attendance but for the rest of their lives. Rituals play a very important role in kindergarten. For children, rituals are a source of security in the life stage, which is associated with a number of significant changes. However, through rituals, they can learn a number of important things in a non-violent way that will serve them throughout their lives. On the other hand, rituals can also be an obstacle to development if the individual clings to them too much. The aim of the submitted bachelor thesis is to find out the meaning of rituals in kindergarten. Emphasis will be placed on how kindergarten teachers view rituals, whether they use them in practice and to what extent rituals limit children's development. In order to achieve this goal, a questionnaire survey will be used, which will be conducted among kindergarten teachers in the Náchod region.

Key words: preschool age, preschool education, kindergarten, ritual

OBSAH

Úvod	7
Teoretická část.....	8
1. Dítě předškolního věku	9
1.1 Charakteristika dítěte předškolního věku	9
1.2 Hra jako součást vývoje dítěte.....	11
1.3 Dítě v mateřské škole	14
2. Rituály.....	16
2.1 Rituály jako průvodce celým životem	16
2.2 Pojem rituál.....	19
2.3 Rituály jako každodenní součást života dítěte.....	22
2.4 Rituály v MŠ.....	23
2.5 Když rituály omezují	26
Empirická část	28
3. Cíle a metodologie výzkumu	28
4. Výsledky dotazníkového šetření	31
4.1 Charakteristika respondentů	32
4.2 Prezentace výsledků dotazníkového šetření	34
5. Shrnutí výsledků dotazníkového šetření	46
6. Diskuse.....	49
Závěr.....	51
Použité zdroje	52
Seznam tabulek	54
Seznam grafů.....	55
Seznam příloh.....	55
Příloha č. 1 Dotazník.....	56

Úvod

Jednou z nejdůležitějších věcí v životě dítěte je pocit bezpečí a jistoty, který získávají primárně v rodině a následně v mateřské škole a jiných zařízeních. Pro ukotvení těchto pocitů nám pomáhají neustále se opakující způsoby chování, které jsou pro dítě předškolního věku nezbytné. Aby se dítě cítilo v bezpečí, potřebuje jasně strukturovaný den v souladu s denním režimem, s kterým úzce souvisí rituály. Z mého pohledu, tedy z pohledu učitelky MŠ přináší dětem rituály jasný řád do života, dokáží se lépe v různých situacích orientovat a tím získávají již zmíněný pro děti nepostradatelný pocit bezpečí a jistoty. Ráda bych se mou prací zaměřila na význam rituálů v mateřských školách a zmapovala, jak hodně jsou rituály v předškolním vzdělávání využívány, jejich přínos popřípadě negativa, která mohou výchovně vzdělávací vývoj brzdit.

Cílem předložené bakalářské práce je zjistit význam rituálů v mateřských školách. V rámci realizovaného výzkumu bude zjišťováno zejména to, jak na rituály nahlíží učitelky mateřských škol, jaké rituály ve své praxi učitelé využívají a zda si uvědomují, že mohou být rituály v některých případech omezující a bránit přirozenému vývoji. V rámci výzkumu budou také ověřovány hypotézy, které se týkají primárně přístupu učitelek mateřských škol k rituálům. Za účel dosažení těchto cílů, zodpovězení výzkumných otázek a ověření hypotéz bude využito dotazníkové šetření. Dotazníkové šetření bude realizováno mezi učitelkami mateřských škol na Náchodsku.

Předložená práce je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a empirické. Teoretická část práce bude vypracována na základě studia odborné literatury a bude mít formu rešerše odborné literatury. Teoretická část práce se bude věnovat dvěma hlavním tématům, kterými je vývojové období předškolního věku a rituálům. V rámci kapitoly zaměřené na děti v předškolním věku bude toto vývojové období charakterizováno. Pozornost zde bude věnována také zapojení dítěte do předškolního vzdělávání. V tomto ohledu se zaměřím na činnosti mateřských škol a jejich významu pro vývoj dítěte. Samostatná kapitola bude věnována také významu hry v předškolním věku a pozitivnímu vlivu hry na vývoj dítěte. Stěžejní částí práce je její empirická část, ve které budou prezentovány výsledky realizovaného výzkumu. V rámci přípravy předložené práce bude realizováno dotazníkové šetření mezi učitelkami mateřských škol. V rámci empirické části práce bude popsán hlavní cíl práce, výzkumné otázky a výzkumné hypotézy. Dále zde bude popsáno, jakým způsobem bude výzkumného cíle dosaženo. V této části práce budou charakterizováni respondenti a budou zde prezentovány výsledky dotazníkového šetření včetně. V samostatné kapitole budou shrnuty výsledky výzkumu a bude zde také uvedeno, zda se podařilo ověřit nebo vyvrátit hypotézy.

Teoretická část

Teoretická část práce shrnuje poznatky, které se týkají sledovaného tématu. V rámci teoretické části práce budou uvedeny základní informace týkající se charakteristiky dítěte v předškolním věku a rituálů. Konkrétně zde bude věnována pozornost předškolnímu vývojovému období, významu hry v tomto vývojovém období a působení mateřské školy na dítě v tomto věku. Dále zde bude zjišťováno, jaká je role rituálů v činnosti mateřské školy. Konkrétně zde bude definován pojem rituál, bude zde popsána funkce rituálu jako průvodce životem jedince, budou zde popsány rituály realizované v mateřské škole a budou zde uvedeny také negativní stránky rituálů. Teoretická část práce bude vypracována na základě studia odborné literatury a dalších zdrojů.

1. Dítě předškolního věku

V této kapitole se zaměřím na charakteristiku dítěte v předškolním věku z pohledu vývojové psychologie. Tato kapitola bude rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole bude charakterizováno vývojové období mladší školní věk. V druhé podkapitole bude věnována pozornost hře, která je významnou součástí vývoje dítěte. V poslední podkapitole bude uvedeno, jakým způsobem působí na dítě mateřská škola.

1.1 Charakteristika dítěte předškolního věku

Vývojové období předškolního věku je možné vymezit podle věku dítěte na věk od 3 do 6 let (v případě odkladu školní docházka až do 8 let). Toto vývojové období nastává po vývojovém období batolecím a trvá do dosažení školní zralosti. Ve většině případů je toto vývojové období spojeno s docházkou do mateřské školy. Podle Matějčka (2017) je pro předškolní věk charakteristická solidarita, tolerance, družnost, obětavost, soucit, hravost. Pro vývojové období předškolního věku je charakteristický zejména rychlý pohybový a smyslový rozvoj. Dohází k řadě významných pokroků. Dítě se postupně odpoutává od rodiny a navazuje první vztahy se svými vrstevníky. V tomto ohledu hraje významnou roli právě mateřská škola (Vágnerová, 2021).

Dítě prochází celou řadou změn v oblasti tělesného a motorického vývoje. Fyzický vzhled dítěte se poměrně rychle mění. Dítě v rozmezí věku 3 až 6 let vyrostne v průměru o 12 až 15 cm. V toto době dochází k nárůstu svalové hmoty a dítě je tedy více obratné, hbité a jeho pohyb je elegantnější. Velmi rychlý je v tomto vývojovém období vývoj motoriky, což se projevuje tím, že pohybově nadané děti vyhledávají sportovní aktivity. Díky zlepšení pohybové koordinace a obratnosti je pro děti snazší zapojit se do společných aktivit a navazovat kontakt se svými vrstevníky (Langmeiera a Krejčířové, 2006).

Podle Thorové (2014) si dítě v předškolním věku postupně osvojuje také pohyby, které jsou náročné na koordinaci pohybů a na soustředění. Rozvíjí se tak hrubá i jemná motorika a dítě si osvojuje řadu nových dovedností. Dítě již ve 3 letech bez problémů chodí a běhá, je schopné udržet rovnováhu, postaví věž z kostek. V 6 letech umí chodit v různém terénu, jezdí na kole a umí zacházet s míčem. Velmi důležitý je rozvoj jemné motoriky, kdy by mělo dítě zvládnout pracovat s drobnými předměty, skládat kostky, třídít korálky, stavět stavebnici, stříhat nůžkami atd. Dítě v předškolním věku by mělo zvládat základní hygienické návyky, jako je čištění zubů, česání, mytí rukou. Také by již mělo umět samo jíst příborem.

Značný rozvoj je v případě dětí v předškolním věku možné sledovat také v oblasti rozvoje kognitivních procesů, mezi které patří zejména vnímání, paměť, pozornost, myšlení,

představivost, učení. Významnou roli v předškolním věku hraje podle Vágnerové (2021) zejména vnímání. V předškolním věku je vnímání dítěte více analytické, což se projevuje schopností vnímat detaily. Většina informací je získávána prostřednictvím zraku, kdy si dítě všimá zejména barev, tvarů atd. Velice důležitou roli hraje také sluch, který má značný vliv na rozvoj řeči dítěte. V tomto vývojovém období je dítě schopné déle se soustředit a naslouchat a objevuje se také rozvoj fonemického uvědomování. V 6 letech by mělo být dítě schopné aktivně naslouchat příběhu. Před nástupem do školy by mělo umět určit první a poslední hlásku ve slově a rozdělit slova na jednotlivé hlásky. Dítě v předškolním věku vnímá prostor a umí pojmenovat prostorové vztahy (vzdálenost, porovnání velikosti, uspořádání věci v prostoru). Rozvíjí se také vnímání času. Dítě však stále žije primárně v přítomnosti a plynutí času vnímá zejména prostřednictvím jednotlivých denní činností (Čáp a Mareš, 2001). Podle Vágnerové (2021) je dítě v předškolním věku schopné pochopit vztah příčiny a následku a vyvozovat ze svých činů následky.

Langmeier a Krejčířová (2006) se zaměřují na vývoj myšlení v předškolním věku. Ve 4 letech dochází k přechodu z předpojmové úrovně na úroveň názorového myšlení. V praxi to znamená, že myšlení dítěte není v tomto vývojovém období příliš přesné a není logické. Dítě je sice schopné určitého úsudku, který je však závislý na přicházejících podnětech. Vágnerová (2021) popisuje myšlené dítěte v tomto období jako egocentrické (ulpívá na subjektivním názoru), magické (pomáhá si fantazií) a antropomorfní (všechno polidšťuje). Podle Thorové (2014) má paměť dítěte v předškolním věku stále bezděčný charakter. Dítě nemá potřebu si něco cíleně zapamatovat a paměť má spíše epizodický charakter. Úmyslná paměť by se měla objevit před nástupem dítěte do školy. Paměť je však stále poměrně nepřesná a vzpomínky velmi ovlivnitelné.

Zcela zásadní roli hraje v tomto vývojovém období vývoj řeči. Thorová (2014) charakterizuje toto vývojové období z hlediska vývoje řeči jako senzitivní periodu. Dítě je totiž velmi otevřené osvojování si řeči a je tedy vhodné ho podporovat různými říkadly, písničkami a vyprávěním pohádek. Ve 3 letech se rychle rozvíjí slovní zásoba dítěte a dítě je schopné pochopit všeobecné pojmy. Dítě je schopné pojmenovat věci na obrázcích, chápe pojmy já a moje a je schopné odpovídat ve větách. Ve 4 letech umí své myšlenky vyjadřovat pomocí slov a spontánně vyprávět o svých zážitcích. V 5. letech děti zvládají popsat jednotlivé pojmy a popsat posloupnost určitého děje. V 6 letech by se měla slovní zásoba dítěte v porovnání s dítětem ve 3 letech zdvojnásobit. Mimo to by mělo dítě v 6 letech správně vyslovovat všechny hlásky a komunikovat bez obtíží se svým okolím. Pokud tomu tak je, je dítě připraveno k osvojování si grafické formy jazyka. Pro dítě je důležité uvědomění, že pomocí řeči může

dosahovat svých cílů a ovlivňovat chování dospělých. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že se v tomto věku objevují také problémy v oblasti řeči, jako jsou například zarážky v řeči nebo opakování hlásek či slabik (Klenková, 2006). Podle Vágnerové (2021) je rozvoj řeči velmi důležitý také ve vztahu k regulaci chování dítěte. Rozvoj řeči je spojen s procesem utváření sociálních vztahů. Pokud není dítě schopné komunikovat, není schopné navazovat vztahy se svými vrstevníky, což může vést k frustraci.

Předškolní věk je spojen s vyšší emoční stabilitou a vyrovnaností. Dochází také k rozvoji emoční inteligence a empatie. Ve věku 4 až 5 let jsou děti schopny ovládat své citové projevy, pokud nejsou příliš silné (Bednářová a Šmardová, 2011). Vágnerová (2003) spojuje rozvoj emoční inteligence s počátky morálního vývoje dítěte. Vágnerová (2021, s. 116) uvádí: *„S citovým vývojem úzce souvisí i první chápání základních morálních kvalit, co je dobré a co špatné. V pochopení má výchovný význam hra (potrestání zla, odměnění dobrých skutků).“*

Předškolní věk je spojen s významným mezníkem v oblasti socializace dítěte. V tomto věku totiž děti nastupují do mateřské školy, kde se dostávají do bližšího kontaktu se svými vrstevníky. Mateřská škola hraje v rámci procesu socializace významnou roli. Dítě se postupně odpoutává od rodiny a cíleně vyhledává kontakt s ostatními dětmi. Ve školce dítě vystupuje jako samostatný jedinec, což má pozitivní vliv na jeho sebevědomí (Langmeier a Krejčířová (2006). Podle Thorové (2014) je také důležité, že se dítě v mateřské škole dostává do kontaktu s dospělými, kteří vystupují v roli autority. V neposlední řadě se dítě v mateřské škole musí přizpůsobit chodu kolektivu a ssojuje si tak celou řadu důležitých kompetencí.

1.2 Hra jako součást vývoje dítěte

Hru je možné charakterizovat následujícím způsobem: *„dobrovolná činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím jiného bytí, než je všední život.“* (Huizinga, 2000, 33). Existuje však celá řada definic hry. Jedná se o dominantní činnost dětí, která přispívá k jejich osobnostnímu rozvoji. Významem hry ve výchovně vzdělávacím procesu se zabýval již J. A. Komenský. Ten vnímal hru jako zcela zásadní nástroj, protože dítěti přináší nejen potěšení a radost ale také poznání. Na hru je však možné pohlížet také jako na ukazatel vývojového stupně člověka, protože ukazuje jeho úroveň pozornosti, tvořivosti a myšlení (Matějček, 2005). Pro hru jsou podle Koťátkové (2008) charakteristické následující vlastnosti:

- spontánnost;
- svoboda;

- soustředěnost;
- fantazie;
- opakování;
- přijímání rolí;
- radost a uspokojení.

V předškolním věku hraje významnou roli hra, která má značný vliv zejména na socializaci dítěte. Opařilová (2006, s. 169) v souvislosti s hrou v předškolním věku uvádí následující: „*Hra je základním prostředkem výchovy v předškolním období a je tvůrčím typem činnosti. Hra má řadu aspektů, kam řadíme aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivý, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický a terapeutický.*“ Hra je dominantní činností dítěte v předškolním věku. Vágnerová (2021) uvádí, že hra je pro zdravé dítě nejpřirozenější činností. Hra je svébytná činnost, u které je důležitý vlastní proces a ne její výsledek. V rámci hry nejsou důležité reálné podmínky, ve kterých hra probíhá. Dítě má možnost si realitu přizpůsobit a neřešit tak svá mentální či materiální omezení. Výhodou hry je zejména skutečnost, že má neohraničený charakter. Pro hru dítěte v předškolním věku je charakteristické, že se hře věnuje s plným nasazením a věří svým pocitům a přáním. Hra má zcela zásadní význam pro zdravý vývoj dítěte. Absence hravé činnosti v dětství dítě ochuzuje, což se může negativně projevit v dalších vývojových fázích života jedince.

Značný význam hře v předškolním věku přisuzuje také Suchánková (2014). Podle autorky se děti prostřednictvím hry učí v podstatě všech důležitým činnostem, které budou v životě potřebovat. Hra podněcuje harmonický vývoj osobnosti dítěte v předškolním věku. Umožňuje mimo jiné také vysledovat, jaké jsou jejich zájmy a předpoklady. Podle Vágnerové (2021) dítě prostřednictvím hry objevuje okolní svět. Podle Kořátkové (2007) hraje hra významnou roli v oblasti sociálního učení. V rámci hry dítě vnímá svět kolem sebe a utváří si k němu vlastní postoj. Dítě v průběhu hry pozoruje, jak na jeho chování reagují ostatní, a utváří si tak postoj k sobě samému. Během hry se učí také sebekázi, rozvíjí své komunikační dovednosti, schopnost spolupracovat, být tolerantní k ostatním a respektovat jejich potřeby. Mimo to během hry navazuje přátelství se svými vrstevníky. Učí se tak orientovat se v přátelských vztazích a prosazovat se v rámci nich. Hra je také v řadě případů schopna uspokojit potřeby dítěte. Hra hraje zcela zásadní roli také v procesu poznávání, protože podporuje jeho rozvoj. V neposlední řadě se dítě prostřednictvím hry učí. V rámci hry jedná dítě samostatně, učí se soustředit na jednu konkrétní činnost a získává nové zkušenosti. Svobodová (2010) uvádí, že hra je nepostradatelnou součástí života dítěte. Jejím

prostřednictvím dochází k osvojení celé řady důležitých znalostí a dovedností a slouží také k rozvoji klíčových kompetencí.

Charakter dětí v předškolním věku je do značné míry dán mírou rozvoje jejich kognitivních struktur, motoriky, motivačních a volných vlastností a souvisí také se sociálními vztahy. Spontánnost a pestrost hry, míra zapojení dítěte do hry a jeho soustředění na hru je ovlivněno celou řadou faktorů. Významnou roli hraje zejména charakter předchozího vývoje dítěte a podmínky, ve kterých dítě vyrůstá (emoční atmosféra, množství podnětů ke hře atd.). Důležité je si uvědomit, že hry v předškolním věku je v podstatě na stejné úrovni jako učení v pozdějším věku. Hra má vliv na utváření učebních a pracovních návyků jedince. Z toho, jaké hry dítě preferuje, je možné usuzovat na jeho zájmy a předpoklady. Z tohoto důvodu je důležité, aby mělo dítě v předškolním věku možnost věnovat se spontánní hře. Rodič a učitel by měli činnost dítěte pozorovat a zjistit tak, co dítě baví. Tímto způsobem je možné odhalit jeho talent, který je vhodné dále rozvíjet (Kotátková, 2008).

V předškolním věku začíná mít hra asociativní charakter. Dítě si hraje společně se svými vrstevníky a sdílí s nimi hračky. V pozdějším věku se objevuje kooperativní hra, kdy jsou děti schopné hrát si společně. Kooperativní hra je založena na organizované spolupráci, v rámci které má každé dítě určitou roli. Všichni účastníci hry v takovém případě ke hře přispívají určitým dílem (Thorová, 2014). Podle Vágnerové (2021) se u dětí v předškolním věku můžeme setkat také se symbolickou hrou, jejímž prostřednictvím se děti vyrovnávají se zatěžující realitou. Prostřednictvím symbolické hry si děti plní svá přání, kterých nejsou v reálném světě schopny dosáhnout. Díky ní si do určité míry dítě přizpůsobuje realitu tak, aby odpovídala jeho představám.

V praxi se můžeme setkat s celou řadou typů her. Obecně platí, že hra je v předškolním věku velice různorodá a nedá se říci, že by dítě preferovalo vždy určitý typ hry. Děti v tomto věku své preference poměrně často mění. Nejčastěji dělíme hry na hry s pravidly a hry tvořivé. Pro hry s pravidly je charakteristické, že se hráči musí držet určitých pravidel nebo norem. Prostřednictvím těchto her si žáci osvojují řadu sociálních kompetencí. Hry s pravidly se dále dělí na didaktické a pohybové. Tvořivé hry nechávají účastníkům větší svobodu. Ti mají možnost určit si vlastní pravidla činnosti. Tvořivé hry dále dělíme na předmětové, úlohové, konstruktivní, dramatizační a další (Matějček, 2005). Podle Opařilové (2004) je v případě předškolních dětí vhodné zahrnovat do jejich činnosti následující hry:

- Senzomotorické hry: jsou založeny na zkoumání a manipulaci s předměty. Děti se díky nim učí barvy, velikost a tvary. Jedná se o hry zrakové, sluchové, haptické a motorické.

- Intelektuální hry: jsou založeny například na rozvoji myšlení. Jedná se o hry námětové, funkční, konstruktivní, skládačky a hlavolamy atd. Děti v předškolním věku často preferují námětové hry, které jsou se zvyšujícím se věkem dítěte stále složitější a propracovanější. Oblíbené bývají také hry konstruktivní.
- Didaktické hry: jedná se o hry, které podporují rozvoj poznávacích funkcí hravou formou. Didaktické hry jsou založeny na plnění jednotlivých úkolů pod vedením učitele nebo samostatně za pomoci didaktického materiálu.
- Hry s pravidly: je o pohybové nebo stolní hry, které je však možné do výuky zahrnout až od 5 až 6 let, kdy je jsou děti schopny pochopit a jsou schopny pracovat ve skupině.

1.3 Dítě v mateřské škole

Jak již bylo výše uvedeno, pro dítě v předškolním věku je charakteristické, že nastupuje do mateřské školy. Cílem předškolního vzdělávání je podporovat všestranný a harmonický rozvoj osobnosti dítěte. Cílem mateřské školy je podílet se na zdravém tělesném, rozumovém a citovém vývoji dítěte a pomoci mu osvojit si základní pravidla sociálního chování a základní životní hodnoty. Na mateřskou školu tedy není možné pohlížet pouze jako na hlídání dětí v době, kdy jsou jejich rodiče ve škole. Jedná se o specializované zařízení, které plní důležité pedagogické funkce (Průcha, Walterová a Mareš, 2013). V rámci činnosti mateřské školy je v současné době kladen důraz zejména na psychickou pohodu dítěte. Z tohoto důvodu veškerá činnost mateřské školy probíhá ve spolupráci s rodinou dítěte. Na mateřskou školu je totiž nahlíženo jako na službu určenou dítěti a jeho rodině. Proto by zde měla fungovat vzájemná spolupráce školy a rodiny (Kolláriková a Pupala, 2010).

Podle Matějčka (2005) potřebuje dítě v předškolní věku rozvíjet svou osobnost v širším okolí než je jeho rodina. Většina dětí v tomto věku chce být ve společnosti stejně starých dětí a chce se spolu s nimi zapojit do hry. V mateřské škole má dítě možnost nejen odpočinout si od dění v rodině ale také poznávat nové věci, se kterými by se v rodině nemělo možnost setkat. V mateřské škole dochází k uspokojování přirozených potřeb dítěte, které nemohou být přímo v rodině uspokojeny. Cílem předškolního vzdělávání je pomoci dítěti dosahovat tělesné, psychické a sociální samostatnosti. Děti si zde osvojují celou řadu znalostí, dovedností a klíčových kompetencí nezbytných pro jejich další vývoj. Dítě se zde učí samostatnosti, učit se, komunikovat se svými vrstevníky i s učiteli, spolupracovat atd.

Předškolní vzdělávání prošlo od roku 1989 celou řadou změn. Změnila se koncepce, struktura i obsah předškolního vzdělávání. Děti mají v mateřské škole více volnosti a je k nim přistupováno s ohledem na jejich individuální potřeby. V rámci svého pobytu v mateřské škole

děti získávají zkušenosti v rámci vzájemné sociální interakce, což jim usnadňuje přechod na základní školu. Za tímto účelem jsou také učitelé vybírány vhodné aktivity, které podporují rozvoj jejich vnímání, představitosti, myšlení a řeči. Mimo to si postupně zvykají pracovat stejným způsobem jako ve škole a řídit se pokyny učitele. Zejména v posledním ročníku mateřské školy se systematicky připravují na povinnou školní docházku. Učitelé tedy volí takové výchovně vzdělávací činnosti, které by jim proces adaptace na základní školu usnadnili. Neznamená to však, že by děti neměly mít dostatek prostoru na hru (Průcha, 2016).

V současné době se činnost mateřských škol řídí zejména zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). Zde je uvedeno, že předškolní vzdělávání je určeno dětem od 2 do 6 let. V důsledku přijetí novely školského zákona byla od 1. září 2017 zavedena povinná školní docházka pro děti v posledním ročníku školky. Povinnost mají děti, které do 31. srpna dosáhnou pěti let. Podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících musí vzdělávání zajišťovat kvalifikovaný pedagogický pracovník. Kvalifikačním předpokladem je vysokoškolské, vyšší odborné nebo středoškolské vzdělání se zaměřením na předškolní pedagogiku. Kvalifikaci je možné získat také v zákonem stanovených případech v rámci specializovaného celoživotního vzdělávání.

Vzdělávací obsah předškolního vzdělávání je vymezen Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání (2021). Zde je uvedeno: „*Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá na to, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována.*“ (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2021, s. 7). V mateřské škole by mělo být vytvořeno takové prostředí, ve kterém by se dítě cítilo příjemně a bylo by pro něho dostatečně podnětné. Rámcový vzdělávací program (2021, s. 10) vymezuje následující rámcové cíle předškolního vzdělávání:

- *rozvíjení dítěte, jeho učení a poznávání;*
- *osvojení hodnot, na nichž je založena naše společnost*
- *získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.*

S ohledem na výše uvedené cíle jsou v rámci předškolního vzdělávání rozvíjeny klíčové kompetence žáků. Kompetence je možné popsat jako soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince a pro jeho uplatnění ve společnosti (Belz a Siegrist, 2001). Důraz je kladen na rozvoj následujících klíčových

kompetencí – kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské. Kompetence jsou v rámci mateřských škol rozvíjeny prostřednictvím různých výchovně vzdělávacích aktivit, které pro děti připravují učitelé.

Vzdělávání probíhá v pěti vzdělávacích oblastech – dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost a dítě a svět. V rámci vzdělávací oblasti **dítě a jeho tělo** je podporován růst a neurosvalový vývoj dítěte, zlepšována jeho fyzická zdatnost a manipulační schopnosti. Za tímto účelem jsou využívána různá lokomoční a manipulační cvičení, smyslové a psychomotorické hry, grafická činnost, hudebně pohybové aktivity atd. Vzdělávací oblast **dítě a jeho psychika** se dále dělí do tří podoblastí – jazyk a řeč, sebepojetí a vůle a poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace. V rámci této vzdělávací oblasti je podporován rozvoj jazykových a komunikačních dovedností žáka, je kultivováno smyslové vnímání dítěte, jeho tvořivost a schopnost pracovat s informacemi. Podporována je schopnost žáka porozumět sám sobě, sebeovládání a je kultivován jeho mravní a estetický vývoj. Vzdělávací oblast **dítě a ten druhý** je věnována mezilidským vztahům. Děti se seznamují se základními pravidly chování, učí se navazovat vzájemné kontakty a vytvářet si prosociální postoje. Důraz je kladen zejména na vzájemnou komunikaci a spolupráci. Vzdělávací oblast **dítě a společnost** se zaměřuje na sociálně kulturní problematiku. Cílem je, aby se žáci seznamovali s pravidly vzájemného soužití, chápali fungování společnosti a uvědomovali si význam kultury. Děti jsou také připravovány na nutnost adaptovat se na život ve škole. Poslední vzdělávací oblastí je oblast **dítě a svět** (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2021).

2. Rituály

V této kapitole se zaměřím na rituály a jejich roli v životě jedince. Tato kapitola bude rozdělena do pěti podkapitol. V první podkapitole bude popsána role rituálu v životě jedince. Na rituál zde bude nahlíženo jako na průvodce člověka jeho životem. V druhé podkapitole bude definován pojem rituál. V následující kapitole bude popsána role rituálů v životě dítěte. V další kapitole bude věnována pozornost rituálům v mateřské škole. V poslední kapitole se zaměřím na to, jaké negativní dopady mohou být s rituály spojeny.

2.1 Rituály jako průvodce celým životem

Pod pojmem rituál je možné představit si celou řadu věcí. Někteří tento pojem spojují s duchovní sférou, obřady a tradičními svátky, jako jsou například Vánoce a Velikonoce. Řada

specifických rituálů je spojena také s narozením dítěte, svatbou nebo úmrtím blízké osoby. Pro jiné jsou rituály spojeny s každodenní činností jako je například rutinní ranní hygiena, společný rodinný oběd nebo každodenní uspávání dětí. Existují však i specifické rituály, které jsou spojovány s určitou oblastí našeho života. Zajímavým příkladem jsou například sportovní rituály, které provádějí sportovci nebo sportovní fanoušci, aby si zajistili v zápase štěstí nebo lepší výkony (Erikson, 2008).

Z výše uvedených informací je tedy zjevné, že nás rituály doprovázejí po celý život. Jednotlivé rituály jsou při tom realizovány více či méně vědomě. Rituály mají schopnost formovat naši osobnost a ovlivňují naše postoje, hodnoty a návyky v průběhu života od narození až do smrti. Již rodiče vedou své děti k tomu, aby dodržovaly určitá pravidla chování a osvojily si určité návyky. Při setkání s jinou osobou pozdravíme. Slušností je za provedenou službu poděkovat. V rámci stolování dodržujeme základní pravidla slušného chování. Všechny tyto „drobnosti“ představují rituály, které jsme si v rámci procesu socializace osvojili a nyní je automaticky provádíme. Jedná se v podstatě o rituály, které mají sociální charakter. Pokud bychom se zamysleli nad tím, jak rituály zasahují do našeho každodenního života, uvědomili bychom si jejich význam. V rámci každodenního života jich realizujeme nevědomky celou řadu a na náš život tedy mají zcela zásadní roli (Turner, 2004). Podle Kunze a Salamandera (2011) nám rituály pomáhají zvládnout nejen důležité okamžiky našich životů ale také každodenní shon. Bez nich by pro nás bylo velice náročné zvládat situace, do kterých se během svých životů dostáváme. Platí to při tom nejen pro veřejný život společnosti, ale také pro rodinný život, přátelské vztahy a profesní dráhu.

Rituály zahrnují celou řadu aspektů, které pomáhají člověku udržet si dušení zdraví a rovnováhu. Pomáhají nám tak zvládnout náročné nebo krizové situace. Některé malé každodenní rituály jsou významnou součástí duševní hygieny, mají stabilizační funkci a fungují jako prevence stresu. Mezi základní psychohygienické funkce rituálů patří podle Soukupa (2011) následující:

- relaxační funkce;
- stimulační nebo mobilizační funkce;
- dodávají člověku pocit jistoty a sebevědomí;
- pomáhají jedinci odreagovat se od napětí, které prožívá;
- umožňují emoční přeladění jedince;
- prostřednictvím rituálů dochází k sebepoznání jedince;
- prostřednictvím rituálů si jedince upevňuje smysl života;
- mají přechodovou funkci.

Podle Čápa a Mareše (2001) hrají rituály také významnou roli v oblasti motivace. Prostřednictvím rituálů se upevňuje osobnost jedince, což zvyšuje jeho schopnost zvládat psychickou zátěž. Autor na rituály v tomto ohledu nahlíží jako na nástroj vhodný ke zvládnutí napětí a k jeho snižování. V případě dětí jsou v tomto ohledu velice důležité, protože jim mohou pomoci efektivně zvládat krizové situace a uchránit je před stresem. Ve známém stereotypních chování, kterým rituál je, mohou děti najít potřebnou stabilitu a jistotu.

Rituály hrají také zcela zásadní roli v procesu socializace. Pro lidskou společnost jsou charakteristické určité osobité prvky, tradice a rituály. Ty vznikají jako určitý výsledek společenského vývoje. Důležité však je, aby tyto tradice byly živé, jinak vývoj společnosti spíše brzdí. Rituály by tedy měly reagovat na změny ve společnosti a přizpůsobovat se jim. Proto se můžeme setkat ve společnosti s novými tradicemi a rituály, které reagují na dění ve společnosti (Erikson, 2008).

Rituály řídí ve společnosti chování jejich členů. Společnost prostřednictvím rituálů předurčuje způsoby, jak jsou slaveny významné události v životě jedince. Jedná se o oslavy narození, svátků, svatby atd. Rituály určují také to, jak je vyjadřováno uznání. Tyto rituály mají primárně stabilizační funkci, ale jejich prostřednictvím dochází také k předávání kultury a lidské zkušenosti. Společné rituály společnost stmelují a v řadě případů jí pomáhají překonat náročné situace. Rituály tohoto typu pomáhají člověku přijmout jeho sociální role a nastavit si vztahy s ostatními lidmi. Ritualizace se projevuje například v tom, jak se lidé oblékají a mluví. Je jí také možné vysledovat v tom, jak se v dané společnosti projevuje láska nebo přátelství (Fulghum, 2010).

V řadě případů se také můžeme setkat s rituály, které jsou spojeny s určitým povoláním nebo profesí. V minulosti bylo v podstatě jakékoliv zaměstnání spojeno s určitými rituály, a i v dnešní době některé profesní rituály přetrvávají. Při pracovních schůzkách si například s úctou partneři podávají ruku. Přestože se jedná v podstatě o určitý zvyk, jeho nedodržení může mít negativní vliv na například při uzavírání pracovního kontraktu. Také jednotlivé pracovní skupiny si často vytvářejí své vlastní rituály, jejichž prostřednictvím dochází zvyšování soudržnosti skupiny (Erikson, 2008).

Zcela specifickou roli hrají v rámci společnosti přechodové rituály, jejichž hlavním úkolem je pomoci člověku přejít z jedné životní etapy do druhé. V rámci přechodových rituálů je jedinci umožněno prozkoumat sám sebe a dojít tak k hlubšímu sebepoznání. Jejich prostřednictvím se jedinec vyrovnává se svým biologickým a kulturním předurčením. Přechodové rituály vycházejí z přesvědčení, že ke změnám nedochází jen tak. Prostřednictvím

rituálů je zajištěno, že dané změny jedinec přijme a budou přijaty také jeho okolím. Například z dívky se v minulosti stala žena až ve chvíli, kdy se vdala. Změna jejího statusu byla potvrzena svatebním obřadem. Prostřednictvím přechodového rituálu dochází k ustanovení statusu a role jedince a probíhá také ujasňování vzájemných vztahů mezi jedinci. Přechodové rituály nám v podstatě ukazují, jak bychom se k sobě měli chovat s ohledem na sociální status daného jedince. Mimo to zdůrazňují určitou kontinuitu v životě člověka a poukazují na konflikt mezi individuální aspirací jedince a požadavky společnosti. Pomocí přechodových rituálů se člověk s těmito konflikty vyrovnává. Tyto konflikty mu usnadňuje mimo jiné také skutečnost, že prostřednictvím přechodového rituálu získává jedinec určitou skupinovou identitu (Van Geenep 2018).

2.2 Pojem rituál

Slovo rituál pochází z latinského slova „ritualis“, které znamená obřadný. Dané slovo je odvozeno od slova „ritus“, což je obřad nebo také obyčej. Z tohoto úhlu pohledu je možné spojit rituál s určitými zvyklostmi, které se projevují v řeči, gestech a chování. Mohou být spojeny také s určitými pravidly chování (Kunze a Salamander, 2011). Přesto není snadné pojem rituál definovat, protože se odborníci často v pohledu na definici tohoto pojmu rozcházejí. Jednotliví autoři totiž na rituály nahlíží z různých úhlů pohledu. Existuje celá řada názorových proudů, které se na rituály zaměřují. Obecně se autoři shodují na tom, že je pro rituál charakteristické určité opakování dané činnosti. U řady autorů se můžeme setkat s definicí, která charakterizuje rituál skrze jeho funkce. V tomto druhu definice se dostávají do pozadí znaky rituálů. V některých znacích spojených s rituálem se autoři shodují.

V Psychologickém slovníku nalezneme následující definice pojmu rituál: „*Pravidelné, pevnou kultickou tradicí stanovené opakování bohoslužebných nebo magických úkonů. Obřad, sled slov nebo činů, které vedou k uskutečnění daného cíle. V etologii vrozené chování, které musí proběhnout v přesném sledu.*“ (Hartl a Hartlová, 2015, s. 511) Například Karlová (2014) charakterizuje rituály jako slavnostní zvyky, zvyklosti, obřady nebo soubor církevních předpisů a zvyklostí vykonávaných v rámci bohoslužeb. Alexander (in: Bowie, 2008, s. 156) charakterizuje rituál prostřednictvím dvou jeho hlavních stránek, kterými jsou představení a proměna. Autor definuje rituál následujícím způsobem: „*Rituál definovaný těmi nejjobecnějšími a nejzákladnějšími pojmy je představení či předvedení, naplánované či improvizované, kterým se realizuje přechod od každodenního života k alternativnímu kontextu, v jehož rámci je proměněn všední den.*“ Například Kašćák (2010, s. 26) definuje rituál následujícím způsobem: „*Rituály jsou takové aktivity, které se odehrávají ve specifické odtrženosti od běžného života,*

začínají a končí specifickou ceremonií, mají silný symbolický obsah, ze kterého se odvíjí jejich téměř sakrální funkce vysvěcení či zasvěcení.“ Erikson (2008, s. 128) popisuje rituál jako: „jde o soubor činností, které probíhají v předem stanovené posloupnosti za účelem orientovat magické nebo božské síly požadovaným směrem nebo k dosažení určitého cíle. Přeneseně se pod termínem obřad chápe jakákoliv činnost, která má slavnostní ráz nebo probíhá vždy shodným způsobem.“

Fulghum (2010) upozorňuje na niterný charakter rituálu, který může mít silně individuální charakter, přestože je spojen s kolektivním jednáním. Fulghum (2010, s. 43) v souvislosti s tím uvádí následující: *„Rituály neznamenaají vždy slova, oficiální a slavnostní chvíle a publikum. Často jsou to události, probíhající beze slov a o samotě – vystačíme si při nich sami. Nejsilnějším zasvěcením je sebereflexe – opakované ohlédnutí za vlastním životem. Vidíme řeky, jež jsme přebrodili, brány, které jsme otevřeli a pak jimi prošli, horské průsmyky, které jsme překonali.“* Tento přístup k rituálu je poměrně neobvyklý, protože řada autorů spojuje rituály primárně se společností a kolektivním jednáním. Autor při tom poukazuje na význam rituálu pro jedince, který v něm může vidět určitou stabilitu a oporu. Z tohoto úhlu pohledu má rituál značnou sílu a vliv na život člověka.

Pro rituály je charakteristické zejména to, že nepodléhají účelové racionalitě. V podstatě to znamená, že nemají konkrétní racionální cíl nebo záměr, ale plní při tom celou řadu důležitých funkcí. Rituály jsou nedílnou součástí společnosti a v řadě případů jsou kolektivní záležitostmi. Je však na ně možné nahlížet jako na něco individuálního a niterného (Karlová 2014). Podle Kunze a Salamandra (2011) jsou pro rituály charakteristické následující vlastnosti:

- mají pevně stanovený průběh;
- podléhají jasným pravidlům;
- mají vliv na chování jedince v určitých stále se opakujících situacích;
- je možné je realizovat jako naučené chování ale také nevědomě;
- průběh rituálu je velice dobře znám;
- smysl rituálu není možné logicky uchopit, protože rituál je založen na uznaných a zachovaných pravidlech.

Podle Lemešové (2011) jsou pro rituál charakteristické symboly, které jsou v něm obsaženy. Dále je pro ně typické, že jsou založeny na tradicích nebo z nich alespoň čerpají. Rituály se tedy předávají z generace na generaci. Rituály nepodléhají kontrole, protože jejich důvěryhodnost plyne z jejich starobylosti a účasti velkého počtu osob. Podle Arslana a Seridadera (2012) jsou rituály unikátní a jsou spojeny se specifickým místem a časem. Je pro

ně tak charakteristické, že jsou spojeny se silnými emocemi. Jedinec si ke svým rituálům většinou vytváří silné emocionální pouto a rituály jsou významnou součástí jeho života. Z výše uvedených charakteristik je patrné, že je na rituál nezbytné nahlížet komplexně. Z tohoto důvodu je náročné rituál definovat tak, aby definice pojala všechny důležité aspekty rituálu. Obecně je však možné rituál definovat jako stabilní opakující se činnost, která je nedílnou součástí života jedince.

V praxi se můžeme setkat s celou řadou rituálů. Jejich klasifikace se může řídit podle celé řady kritérií. Například Van Genep (2018) rozděluje rituály podle tří hlavních kritérií. Podle nich rozlišuje rituály pozitivní/negativní, sympatické/kontaktní a přímé/nepřímé. **Pozitivní rituály** jsou projevem vůle jedince. Člověk chce tento rituál realizovat a jeho prostřednictvím dosáhnout určitého cíle. Snaží se jimi něco ve svém životě změnit. **Negativní rituál** je často označován jako tabu. Hlavním účelem negativního rituálu je vyhnout se určitému chování nebo se vyhnout nějaké situaci, aby nevznikl nějaký problém. **Sympatické rituály** mají většinou náboženský podtext. Jsou založeny na víře v působení podobného na podobné, slova na čin a části na celek. **Kontaktní rituály** v podstatě stojí v opozici vůči sympatickým rituálům. Důraz je v případě těchto rituálů kladen na dotek a materiálnost. Dále autor rozlišuje rituály přímé a nepřímé. **Přímé rituály** mají okamžitou platnost a krátkodobý účinek. **Nepřímé rituály** přinášejí výsledky až po delším časovém období, ale mají dlouhotrvající charakter.

Nejčastěji se však můžeme setkat s následujícím rozdělením rituálů (Kaščák, 2010):

- rituály přechodové: jedná se o rituály, během kterých jedinec přechází z jedné životní fáze do druhé, jde například o svatební obřad;
- rituály úřední: jedná se o rituály, v rámci kterých přebírá jedince určitou pozici;
- sezónně podmíněné rituály: jde o rituály, ke kterým dochází v určité období, mezi sezónní rituály patří například Vánoce;
- rituály ztotožnění: během tohoto typu rituálu účastníci sdílí určitou činnost nebo emoce, jde například o společné jídlo;
- rebelské rituály: tyto rituály jsou charakteristické zejména pro mladistvé v období puberty;
- interakční rituály: jde o rituály, ke kterým dochází v rámci interakce mezi osobami, například se během setkání lidé pozdraví.

V závěru této kapitoly je dle mého názoru vhodné uvést také pojem **individualizovaný ritualizovaný úkon**, se kterým je možné se v odborné literatuře setkat. Nejedná se přímo o rituál nebo ritualizované chování, přestože se může dané chování takto navenek jevit.

Individualizovaný ritualizovaný úkon představuje rutinní úkon, který je prováděn opakovaně. Může se jednat o opakovanou lidskou činnost, pravidelnou interakci s konkrétním člověkem, pravidelná manipulace s konkrétním předmětem nebo praktikování stále stejného úkonu. V řadě případů obsahuje individualizovaný ritualizovaný úkon symboly. Tento typ chování není rituálem, protože se jedná o individuální úkon stereotypního charakteru, jehož cílem je většinou upoutat pozornost jedince na určitou činnost vyžadující pozornost (Keller, 2003).

2.3 Rituály jako každodenní součást života dítěte

Rituály jsou důležitou součástí života dítěte. Obecně platí, že mu poskytují oporu v náročných situacích a pomáhají mu vytvářet si zdravé vztahy s jeho okolím. Prostřednictvím rituálů je do života dítěte zaváděn řád a pravidla spojená s určitou činností. Rituály hrají významnou roli v životě dítěte v každém věku, ale v případě dítěte v předškolním věku jsou zcela zásadní. Důvodem je skutečnost, že dítě v tomto věku poznává své okolí a jsou u něho rozvíjeny různé stránky jeho osobnosti (Mertin a Gillernová, 2010).

V rámci rozvoje osobnosti dítěte hraje zcela zásadní roli naplňování jeho potřeb, k čemuž může dojít mimo jiné také prostřednictvím rituálů. Podle Opravilové (2016) je naplňování potřeb dítěte základním předpokladem zdravého vývoje jedince. Mezi základní potřebu dítěte patří podle názoru autorky stanovení hranic a řádu. Díky tom totiž dítě získává pocit bezpečí a jistota. Dítě se učí přijímat pravidla a respektovat hranice, které jsou nastaveny v rodině. Každá rodina je samozřejmě jiná a pravidla se tedy mohou lišit. Důležité však v tomto případě je, že si je dítě již vědomo nutnosti dodržování určitého řádu. V procesu přijímání pravidel, řádu a hranic do značné míry pomáhají právě rituály, které tento proces dítěti usnadňují. Také v mateřské škole musí dítě respektovat určitý řád. Podle Kunze a Salamander (2011) si dítě v mateřské škole tato pravidla osvojuje nejen pomocí motivačních básniček a písniček ale také prostřednictvím rituálů. Mělo by se jednat o nenásilný proces. Rituály v tomto ohledu napomáhají zejména tomu, aby si děti tato pravidla rychleji osvojily a upevnily si je. Pravidelné opakování je pro ně automatické a jednájí tak často již bezmyšlenkovitě. Autoři uvádí, že mají tato pravidla formu mikrorituálů či tzv. rituálních stereotypů.

Mimo to umožňují rituály naplňovat celou řadu potřeb dítěte. Pokud jsou děti do rituálů aktivně zapojeny, dochází k naplňování celé řady jeho potřeb najednou. Ve chvíli, kdy se v rámci rituálu dítě aktivně zapojuje, dochází k naplňování jeho potřeby seberealizace a uznání. Stává se tak členem určité skupiny nebo společenství, což vede k naplnění jeho potřeby sounáležitosti. Rituály mohou naplňovat také potřebu bezpečí, protože slouží dítěte v případě psychického napětí nebo stresu, jako stabilizační prvek. Dítě v takovéto chvíli potřebuje

uniknout k něčemu co dobře zná a co mu poskytuje pocit jistoty. Rituál se tak pro dítě v tomto ohledu může stát značnou oporou (Kunze, Salamander, 2011).

Z výše uvedených informací je zjevné, že rituály jsou nedílnou součástí výchovy a to jak v rodině tak mimo ni. Dítě si většinou vytváří nevědomě vztah k rituálům v rodině. Zájem dítěte o rituály je při tom možné podpořit prostřednictvím různých her. Zejména v předškolním věku je hra přirozeným způsobem, jak rozvíjet osobnost dítěte. Pomocí hry se tedy mohou učit základní hygienické návyky, oblékat se, jíst nebo usínat. Prostřednictvím rituálů se však učí také vnímat čas, rozlišovat jednotlivé části dne a úkoly s nimi spojené a pochopit střídání ročních období (Fulghum, 2010).

Rituály jsou pro dítě v rámci učení určitou pevnou základnou, o kterou se mohou opřít v nových neznámých situacích. Proto by měly být rituály stabilní každodenní součástí dne dítěte. S postupem času děti pouze pasivně nepřijímají rituály, které jim ukazují rodiče, ale začínají si také vytvářet své vlastní rituály. K tomu dochází většinou úplně spontánně s ohledem na potřeby dítěte s ohledem na jeho věk. Je však nezbytné sledovat, o jaké rituály se jedná a kontrolovat, aby si žáci neosvojili negativní návyky. Ty je totiž mohou doprovázet po celý život.

Zcela specifickou součástí života dítěte jsou přechodové rituály, které mohou být spojeny například s nástupem do mateřské školky, nástupem do základní školy nebo s maturitní zkouškou. Přechodové rituály by měly dítěti nejen pomoci přijmout jeho novou roli, ale měli by mu také dodat potřebné sebevědomí k tomu, aby danou situaci zvládnulo. V takto náročných životních situacích je také možné vysledovat, že se dítě vrací k rituálům z raného dětství, které mu dávají pocit bezpečí a jistoty. Po skončení těžkého období tyto rituály mohou opět zmizet. Je však zjevné, že jsou hluboce zakotveny v podvědomí jedince (Kunze, Salamander, 2011).

2.4 Rituály v MŠ

Organizace života v mateřské škole není do takové míry strukturována, jako je tomu v případě základního vzdělávání. Díky tomu mají učitelky možnost realizovat řadu jedinečných rituálů. Podle Lemešové (2011) plní rituály v mateřské škole celou řadu funkcí. Jednu z nejdůležitějších funkcí rituálu je jejich časová funkce. Prostřednictvím rituálů se učíme chápat čas a sled jednotlivých událostí. V případě dětí v předškolním věku hraje právě tato funkce zcela zásadní roli. Další významnou funkcí rituálu je jeho schopnost vytvářet komunitu. Je tedy možné hovořit o funkci budování sounáležitosti a soudržnosti. Pro dětský kolektiv je tato funkce velice důležitá, protože umožňuje budovat jejich vzájemné vztahy. S touto funkcí souvisí také funkce stabilizační, v rámci které pomáhají rituály udržovat náš život v rovnováze. Kaščák

(2010) vymezuje v souvislosti s činností školy řadu funkcí, které rituály mají. V textu níže budou tyto funkce uvedeny spolu s příklady, jak mohou v mateřské škole fungovat. Jedná se o následující funkce rituálu:

- Zabezpečení společenského konsenzu a předávání hodnot dané instituce: v rámci rituálů jsou nově příchozím členům skupiny předávány informace o pravidlech skupiny a o tom, že je tato pravidla nezbytné dodržovat. Tyto rituály jsou většinou spojeny s příchodem nových žáků do mateřské školy, kteří jsou ostatními přivítáni.
- Propojení života ve škole a reálného života mimo ni: cílem tohoto typu rituálů je pomoci žákům připravit se na život mimo školu a osvojit si pravidla, kterými se chování lidí ve společnosti řídí. Děti se v mateřské škole či základní pravidla slušného chování. Mimo to je v mateřské škole učitelky připravují na přechod na základní školu a snaží se jim adaptaci na nové prostředí.
- Oddělování jednotlivých etap: jedná se o funkci, která je spojena se změnami v životě jedince. Jejich úkolem je v podstatě oddělovat od sebe určité etapy. Jedná se například o rituály související se zahájením školního roku, uvítáním nových žáků, rozloučením se s odcházejícími žáky atd. Pro příklad uveďme rituály v mateřské škole spojené s pasováním předškoláků a rozloučením s dětmi, které odchází na základní školu.
- Prosazování pořádku: v rámci školy je vždy nezbytné nastavit určitá pravidla. Jejich porušení je pak spojeno se sankcemi. Rituály pak poukazují na nezbytnost dodržování těchto pravidel.
- Kontrola shovívavosti: v ojedinělých případech je možné porušovat pravidla, kterými se činnost školy řídí. Ritualizované situace tak vytváří prostor pro uvolnění a zábavu. Jedná se například o různé oslavy, jako je karneval, svátky nebo výročí školy.
- Poukázání na sociální rozdíly mezi učitelem a žákem: jedná se o rituály spojené s organizací činnosti ve škole a s pedagogickou komunikací. Hlavním cílem těchto rituálů je zajištění pořádku ve škole. Jedná se zejména o pravidla, která jsou uvedena ve školním řádě, ale také o pravidla, kterými se život v mateřské škole řídí na neformální úrovni. Mezi tyto rituály patří například dodržování zasedacího pořádku v rámci stravování nebo fakt, že se děti při odchodu s učitelem rozloučí podáním ruky.

V mateřské škole se můžeme setkat s celou řadou rituálů, které mají všední ale i sezónní charakter. Drobné každodenní rituály většinou souží k upozornění na to, že dochází ke změně určité činnosti. Může se například jednat o zvonění zvonečkem před zahájením úklidu. Kašćák (2010, s. 135) v tomto ohledu uvádí: „*Přechody od jedné aktivity ke druhé jsou doprovázený,*

rytmickými a specifickými projevy s angažovanou slovní a tělesnou složkou, jsou specificky orámované, deklamované jsou zpravidla abnormálním způsobem (šepot, nebo naopak hlasitý zpěv až řev), jsou opakující se, vracejí se každý den ve stejných situacích a děti při jejich vykonávání působí odosobněně.“ V rámci mateřské školy se však setkáváme s celou řadou velkých rituálů, které jsou spojeny se silným emocionálním zážitkem. Ten děti a rodiče prožívají společně, což má pozitivní dopad na jejich vzájemný vztah (Howell a Scully, 2008). Může se například jednat o každoroční besídku organizovanou mateřskou školou v souvislosti se dnem matek nebo v době Vánoc.

Ritualizace může mít různé formy. Podle Závodyové (2009) se může jednat o určitou ustálenou činnost, ale také o slova nebo slovní spojení. Může se například jednat o pravidelné přání dobré chuti před každým jídlem v mateřské škole nebo o pravidelný ranní kruh, v rámci kterého děti společně sdílí své pocity před zahájením školního dne. Pokud jsou rituály v rámci mateřské školy dobře zažité, nemusí je učitelky iniciovat. Děti je automaticky očekávají, a pokud učitelka zapomene vyžadující je nebo je samy realizují.

Rituály se v mateřské škole uplatňují poměrně často také v rámci edukačního procesu. Na děti mají značný vliv a do značné míry je formují. Důraz je v rámci učení prostřednictvím rituálů kladen na to, že se děti postupně s daným chováním identifikují. Podle Kaščíka (2010, s. 153) dochází prostřednictvím rituálů k rozvoji sociálních kompetencí jedince. Mezi základní aspekty rituálu ve vzdělávacím procesu patří podle Kaščíka (2009) následující:

- rituály se podílí na vytváření kultury dané třídy, protože jejich prostřednictvím probíhá sociální a kulturní transmise;
- rituály umožňují zprostředkovat specifické formy učení, protože čerpají z osobní zkušenosti jeho účastníků;
- učení prostřednictvím rituálů má performativní charakter, protože je spojeno se stylizovaným chováním;
- rituály podporují koherenci a kontinuitu učení, protože jsou založeny na opakování;
- v rámci rituálů jsou stírány rozdíly mezi jednotlivci, kteří jsou si zde rovni ve všech směrech;
- učení prostřednictvím rituálů je založeno na pozorování a nápodobě;
- učení prostřednictvím rituálů je založeno na sociálním a praktickém učení;
- učení prostřednictvím rituálů podporuje individualitu jedince, který během tohoto procesu zažívá pozitivní emoce, což podporuje jeho sebevědomí.

Dalším významným prvkem rituálů v rámci mateřské školy je skutečnost, že vedou ke strukturalizaci života dítěte. Díky této skutečnosti je pro dítě snadnější orientovat se v rámci školního dne a realizované činnosti. Rituály pomáhají dětem přecházet mezi jednotlivými aktivitami. Přestože jsou rituály v tomto ohledu velice důležité, neměly by vést k stereotypu. Pokud by tomu tak bylo hrozí, že by jednotlivé činnosti ztratily reálný smysl, vztahy mezi dětmi by byly založeny na stereotypu a děti by tak ztrácely svou individualitu. Je tedy nezbytné najít v rámci činnosti mateřské školy potřebnou rovnováhu (Lemešová, 2011).

Zcela zásadní roli v rámci rituálů v mateřské škole hraje učitel, který rituály v rámci školy nastavuje. V řadě případů učitelé připravují jednotlivé rituály cíleně, aby dosahovali svých záměrů. Podle studie Maloney (2000) učitelé velmi často do činnosti mateřské školy přinášejí rituály, které jsou jim blízké a znají je ze svého osobního života. V některých případech používají rituály, se kterými se setkali v jiné mateřské škole. Ty jsou většinou upraveny s ohledem na charakter daného školního kolektivu a potřeb učitele. Podle Kašćáka (2010) si v řadě případů učitelé v mateřských školách ani neuvědomují, že do činnosti třídy rituály zavádějí. V takovýchto případech je pro učitele náročné identifikovat rituály v rámci každodenní činnosti školy. V řadě případů se učitelé v takovýchto případech odvolávají na to, že prostřednictvím rituálů realizují požadavky uvedené v rámcovém vzdělávacím programu a zdůrazňují didaktickou funkci rituálů. Z výše uvedeného vyplývá, že ne vždy mají učitelé nad rituály kontrolu.

2.5 Když rituály omezují

V textu výše byly uvedeny pozitivní stránky rituálů a jejich vlivu na život jedince a společnosti. Rituály však mají i své negativní stránky. Nejspíše největším problémem je, když se stanou rituály brzdou v dalším rozvoji dítěte. Jak již bylo v předcházející kapitole uvedeno, rituály představují pro dítě určitou jistotu a stabilitu. Toto pozitivum se však může stát negativem ve chvíli, kdy se děti rituálu drží ze strachu posunout se do dalšího vývojového období. Lpění na rituálech velice často souvisí se strachem z něčeho nového a neznámého. V takovémto případě začínají mít rituály nutkavý charakter. Pro nutkavé chování je charakteristické, že se stále častěji opakuje a většinou se k němu ještě přidávají další formy (Kunze a Salamander, 2011).

Otázkou pak zůstává, kdy by mělo být takovéto chování vnímáno jako problém. Obecně panuje přesvědčení, že tomu tak je ve chvíli, kdy chování brání prožívání každodenního života. Pokud k tomu dojde, měl by jedinec vyhledat odbornou pomoc. Dále je to v případě, že se rituální chování opakuje, přestože již ztratilo význam nebo pominula jeho příčina (například již

pominula krize nebo psychické napětí). Jedinec by měl mít vždy dostatek času na to, aby se s krizovou situací vyrovnal. Po tuto dobu je rituál nápomocný. Pokud však nutkavé chování přetrvává příliš dlouho, stává se spíše než pomocí překážkou (Kaufmann-Huber, 1998.).

Na vývoj dítěte mají negativní vliv také vnucené rituály. Jedná se o rituály, které dítě přijímá pod vlivem ostatních osob a v podstatě pro něj nic neznamenají. K takovéto situaci může dojít například v rodině, kde jsou rodiče věřící ale dítě jejich přesvědčení nesdílí. Rodiče tedy nutí dítě k modlitbě, která pro něj nic neznamená. Tento typ rituálu je možné označit jako prázdný rituál. Vnucený rituál má na psychiku dítěte negativní vliv a může zanechat značné škody. Vede totiž ke ztrátě důvěry dítěte v blízké osoby a může vyvolat obranou reakci. Dítě se tak může začít automaticky negativně stavět ke všem rituálům, protože pro něj v podstatě ztratily smysl. V takovémto případě je nutné pracovat na tom, aby rituály dostaly nový obsah nebo je zcela opustit a hledat raději rituály nové (Van Gennep, 2018).

Negativní vliv na lidský život mohou mít také skupinové rituály. Kolektivní rituály jsou spojeny s velmi silným zážitkem. Je však nezbytné si uvědomit, že mohou být vykonávány také pod vlivem negativní motivace. V takovém případě je poměrně snadné kolektiv zfanatizovat a využít sílu davu pro osobní prospěch. Z tohoto důvodu je nezbytné vychovávat dospívající tak, aby si byli vědomi negativního vlivu extrémistických skupin nebo sekt. Síla rituálu je opravdu velká a v minulosti jsme byli svědky celé řady negativních dopadů jeho zneužití. Určitým východiskem může v tomto ohledu být možnost nechat mladé lidi, aby si vytvořili vlastní iniciační rituály, jejich prostřednictvím se mohou realizovat (Erikson, 2008).

V závěru této kapitoly je dle mého názoru nezbytné zmínit spojitost mezi rituálem a psychopatologií. Jak již bylo několikrát v předcházejícím textu uvedeno, rituály mohou sloužit jako určitá obrana před psychickým napětím. Mohou však nastat situace, kdy celá situace přeroste v patologické chování. V takovém případě se úzkost začne projevovat obrannými mechanismy na úrovni psychické a somatické. Tento obranný mechanismus funguje na úrovni negativního ritualizovaného chování, které se neustále opakuje a je neměnné. Jedná se o nevhodný způsob zvládnání emočních nesnází, který přináší dané osobě značné obtíže. Nejhorší formou patologie je v tomto případě obsedantně kompulzivní porucha, která patří mezi neurózy. Pro obsesi je charakteristické nutkavé impulzivní chování, které jsou pro jedince velice rušivé. Jedinec není schopen tyto představy ovládnout, přestože si uvědomuje nesmyslnost svého chování (Kunze a Salamander, 2011).

Empirická část

V empirické části práce budou prezentovány výsledky výzkumu, který byl v rámci přípravy předložené práce realizován. Jedná se o stěžejní část bakalářské práce. Empirická část práce je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole bude uveden hlavní cíl výzkumu, výzkumné otázky a výzkumné hypotézy, které budou v rámci výzkumu ověřovány. Dále bude v této kapitole popsána metodologie, která bude k dosažení výzkumného cíle využita. V druhé kapitole bude prezentovány výsledky dotazníkového šetření včetně charakteristiky respondentů. V poslední kapitole empirické části práce budou shrnuty výsledky výzkumu včetně toho, zda se podařilo ověřit či vyvrátit výzkumné hypotézy.

3. Cíle a metodologie výzkumu

Tématem předložené bakalářské práce je význam rituálů v mateřské škole. S ohledem na téma práce byl stanoven hlavní cíl výzkumu, kterým je: **zjistit význam rituálů v mateřské škole**. Na základě cíle výzkumu byly vymezeny výzkumné otázky, které jsou následující:

1. Uvědomují si učitelky mateřských škol význam rituálů spojených s činnostmi během dne i roku?
2. Jaké rituály učitelky mateřských škol využívají ve své praxi?
3. Uvědomují si učitelky mateřských škol skutečnost, že mohou být rituály v některých případech omezující, popřípadě bránit přirozenému vývoji?

V rámci výzkumu budou také ověřovány výzkumné hypotézy, které se zaměřují zejména na to, jak k rituálům přistupují učitelky mateřských škol. Hypotézy je možné charakterizovat jako předpokládaný stav řešené problematiky, který je v rámci výzkumu ověřován. Hypotézy jsou formulovány na základě znalosti sledované problematiky. Z tohoto důvodu je vždy nezbytné před vlastní realizací výzkumu nastudovat odbornou literaturu a další relevantní zdroje informací. Důležité také je, aby hypotézy vycházely z výzkumného cíle. Dále je nezbytné, aby hypotézy reflektovaly vzájemné vztahy mezi proměnnými. Proměnnou je možné popsat jako určitou charakteristiku prvků základního souboru výzkumu. Jedná se například o pohlaví, vzdělání, délku praxe atd. Podle Hendla a Remra (2017) by měly být hypotézy formulovány s ohledem na následující principy:

- hypotézy jsou formulovány jako oznamovací věty;
- hypotézy sledují vztahy mezi několika proměnnými;
- hypotézy jsou testovány v rámci výzkumu.

V rámci výzkumu, realizovaného při přípravě předložené práce, byly formulovány tři hypotézy sledující zejména názory učitelek mateřských škol na význam rituálů a také to, jaké rituály v rámci mateřské školy využívají. V rámci výzkumu jsou testovány následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Předpokládám, že učitelky mateřských škol si uvědomují význam rituálů méně, než více.

Daná hypotéza bude ověřována v rámci dotazníkového šetření. Hypotéza bude potvrzena v případě, že bude průměrné hodnocení významu rituálů v rámci mateřské školy dosahovat více než 6 bodů.

Hypotéza č. 2: Domnívám se, že učitelky mateřských škol využívají více standardních rituálů související s režimem dne a celého roku, než rituálů alternativních.

Daná hypotéza bude ověřována v rámci dotazníkového šetření. Hypotéza bude potvrzena v případě, že učitelky mateřských škol budou častěji v rámci svých odpovědí uvádět, že využívají standardní rituály než alternativní rituály. Rozdíl v míře využívání musí činit více než 10 %.

Hypotéza č. 3: Domnívám se, že si jsou učitelky mateřské školy vědomy tomu, že rituály mohou být v některých případech svazující, pokud se stanou prázdným a mechanickým jednáním.

Daná hypotéza bude ověřována v rámci dotazníkového šetření. Hypotéza bude potvrzena v případě, že více než 50 % učitelek v rámci dotazníkového šetření bude uvádět, že mohou rituály v některých případech žáky omezovat.

Za účelem dosažení výše uvedených cílů výzkumu, bude v rámci přípravy předložené práce realizován výzkum formou dotazníkového šetření mezi učitelkami mateřských škol.

Vlastní postup realizace výzkumu je možná shrnout do následujících bodů:

- formulace hlavního a dílčích výzkumného cíle a hypotéz výzkumu;
- volba vhodného výzkumného přístupu;
- výběr základního a výzkumného souboru;
- volba metody sběru dat;
- příprava nástroje sběru informací;

- shromažďování informací;
- analýza a interpretace získaných informací.

V případě realizovaného výzkumu byl zvolen kvantitativní přístup k výzkumu, který je založen na deduktivním přístupu. V rámci kvantitativního výzkumu se pracuje s větším množstvím dat, která jsou následně vyhodnocována pomocí statistických metod. Za pomoci kvantitativního výzkumu je možné ověřovat teorie a výzkumné hypotézy. Výsledky výzkumu je také možné zobecnit. Nevýhodou kvantitativního výzkumu je skutečnost, že nejde do hloubky sledovaného tématu (Hendl, 2016).

V rámci přípravy výzkumu je vždy nezbytné jasně vymežit skupinu osob, kterých se výzkum týká. Jedná se o takzvaný výzkumný soubor, který je nezbytné jasně vymežit pomocí určitých kritérií. Základním souborem jsou v případě realizovaného výzkumu učitelky mateřských škol. Základní soubor je vymezen následujícími kritérii – účastník výzkumu je kvalifikovaným učitelem mateřské školky, který v době výzkumu aktivně v mateřské škole na této pozici pracuje. S ohledem na to, že do výzkumu není možné zahrnout všechny členy základního souboru, je vždy nezbytné zvolit vhodný výzkumný soubor. Výzkumný soubor v podstatě reprezentuje základní soubor. V případě předložené práce jsou výzkumných souborem náhodně vybrané učitelky mateřských škol, které se nacházejí na Náchodsku.

Za účelem sběru dat bude využito dotazníkového šetření. Tato metoda byla zvolena, protože umožňuje nashromáždit poměrně rychle a bez větších nákladů velké množství dat. Prostřednictvím dotazníkového šetření je možné získat názory účastníků výzkumu na sledované téma. Vždy je tedy nutné si uvědomit, že v rámci svých odpovědí vyjadřují dotazovaní pouze svůj subjektivní pohled na sledovanou problematiku. Je proto nezbytné dobře formulovat otázky, aby byly získané informace s ohledem na cíle výzkumu relevantní.

Za účelem realizace dotazníkového šetření bude využit standardizovaný dotazník. Výhodou tohoto typu dotazníku je zejména to, že je zpracování výsledků výzkumu je poměrně snadné. Na druhou stranu však výzkumník pracuje jen s omezeným počtem otázek a nemůže proniknout do hloubky sledovaného tématu. Dotazník obsahuje otevřené i uzavřené otázky. Výhodou otevřených otázek je skutečnost, že umožňují získat detailní informace o názorech respondentů. Na druhou stranu je pro některé respondenty náročné na ně odpovědět a pro výzkumníka je vyhodnocení otázek poměrně těžké. Uzavřené otázky umožňují respondentům odpovědět pomocí nabízených možností. Pro výzkumníka je tedy vyhodnocení tohoto typu otázek snadnější. Dotazník obsahuje dva základní soubory otázek. V prvním souboru otázek

budou zjišťovány základní údaje o respondentech. V druhém souboru otázek budou zjišťovány názory účastníků výzkumu na sledovanou problematiku.

Dotazník byl respondentům distribuován v písemné podobě. Na počátku procesu sběru dat bylo nezbytné udělat si rešerši mateřských škol, které se nacházejí na Náchodsku. Za tímto účelem byla využita databáze školských zařízení, kterou provozuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.¹ Na základě rešerše byly osloveny vybrané mateřské školy a vedení těchto zařízení bylo požádáno o spolupráci při realizaci výzkumu. Tímto způsobem bylo osloveno celkem 10 mateřských škol, které se na Náchodsku nacházejí. Na žádost o spolupráci zareagovalo 8 mateřských škol, které byly ochotny do výzkumu se zapojit. Na základě dohody s vedením školy pak byli osloveni přímo učitelé, kteří byli požádáni o spolupráci. Nakonec se do výzkumu zapojilo celkem 38 učitelek mateřských škol.

Data, která byla v rámci dotazníkového šetření nashromážděna, bylo následně nutné analyzovat a interpretovat s ohledem na cíle výzkumu a výzkumné otázky. Pro účely analýzy dat byly využity statistické metody. V rámci analýzy byly sledovány absolutní a relativní hodnoty výsledků. Dále byly zjišťovány průměrné, maximální a minimální hodnoty. Za účelem zpracování nashromážděných údajů bylo pracováno s tabulkovým procesorem Excel. S jeho pomocí byly také připraveny grafy a tabulky, které jsou v rámci předložené práce využity k prezentaci výsledků výzkumu. Na základě analýzy nashromážděných údajů byly výsledky výzkumu interpretovány. Důraz byl při tom kladen na zodpovězené výzkumných otázek. Na základě analýzy dat byly také ověřovány výzkumné hypotézy, které byly buď potvrzeny nebo vyvráceny. Na základě analýzy a interpretace výsledků výzkumu byly formulovány závěry a doporučení pro praxi.

4. Výsledky dotazníkového šetření

V této kapitole budou prezentovány výsledky výzkumu realizované prostřednictvím dotazníkového šetření mezi učitelkami mateřských škol. Tato kapitola bude rozdělena do dvou podkapitol. V první podkapitole budou charakterizováni účastníci výzkumu. Zjišťován bude jejich věk, nejvyšší dosažené vzdělání, délka praxe, počet žáků ve třídě atd. V druhé kapitole pak budou uvedeny odpovědi dotazovaných na otázky týkající se významu rituálů v mateřské škole. Prezentace výsledků výzkumu bude doprovázena tabulkami s grafy.

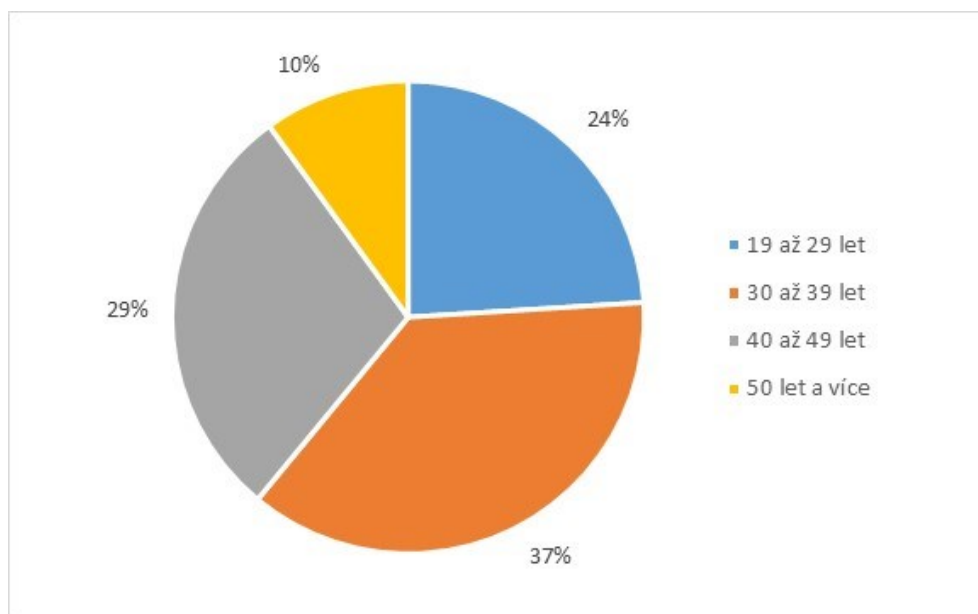
¹ Databáze školských zařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. Praha: MŠMT ČR, 2017 [cit. 23. 3. 2022]. Dostupné z: www.rejstriky.msmt.cz/rejskol/

4.1 Charakteristika respondentů

Jak již bylo v kapitole zaměřené na cíle a metodologii výzkumu uvedeno, výzkumného šetření se účastnilo celkem 38 respondentů. Jednalo se o učitelky mateřských škol, které se nacházejí na Náchodsku. Podmínkou zapojení dané osoby do výzkumu bylo, aby v době výzkum aktivně v mateřské škole působila na pozici učitele. Do výzkumu se zapojilo osm mateřských škol z deseti, které se v daném okrese nachází.

Mezi respondenty byly pouze ženy. Důvodem je skutečnost, že školství je obecně poměrně dost feminizované. V případě mateřských škol je feminizace napříč jednotlivými stupni škol nejsilnější. Mezi respondenty byly osoby ve věku od 19 let do 53 let. Pro lepší uchopení byly dotazované rozděleny do čtyř skupin podle věku vždy po 10 letech. Ve většině případů se jednalo o osoby ve věku od 30 do 49 let. Konkrétně šlo o 37 % dotazovaných. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou byly osoby ve věku od 40 let do 49 let. Šlo o 29 % respondentů. Výzkumu se účastnilo 24 % dotazovaných ve věku od 19 do 29 let. Nejméně zastoupenou skupinou byly účastnice výzkumu ve věku nad 50 let. Jednalo se o 10 % dotazovaných. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 1 níže.

Graf 1 Struktura respondentů podle věku

Zdroj: vlastní práce autora

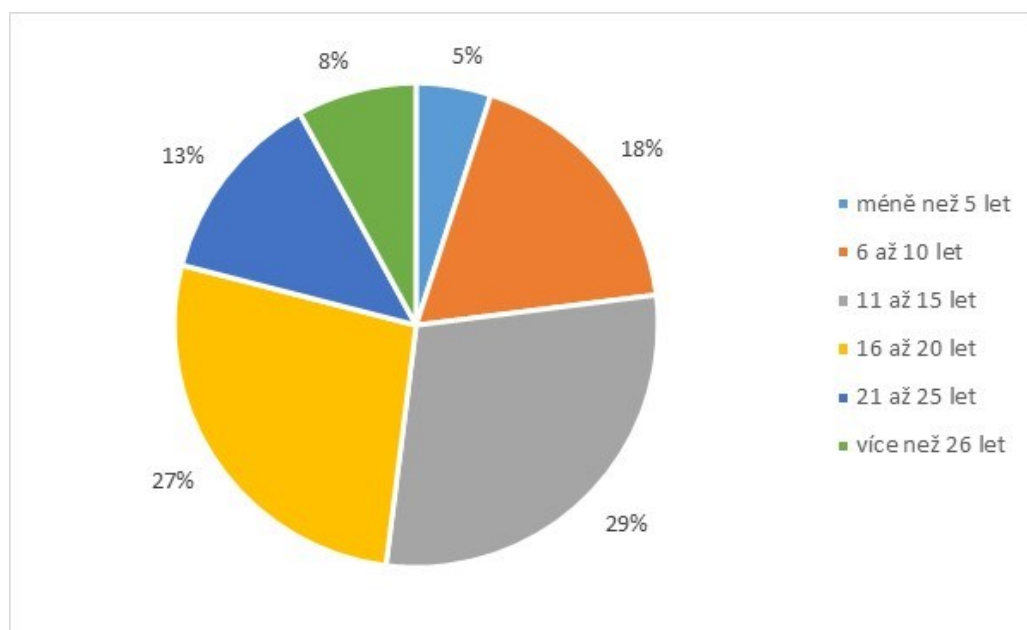
Následně byly účastnice výzkumu dotazovány na své nejvyšší dosažené vzdělání. Většina dotazovaných měla vysokoškolské vzdělání. V případě 42 % respondentek se jednalo o vysokoškolské vzdělání v rámci magisterského studijního programu. Celkem 39 %

dotazovaných absolvovalo bakalářské studijní programy. Zbytek respondentek měl středoškolské vzdělání zakončené maturitou. Jednalo se o 19 % účastníků výzkumu.

Dále byla zjišťována délka praxe, kterou účastnice výzkumu měly. Výzkumu se účastnily učitelky mateřských škol s délkou praxe v rozsahu 2 roky až 27 let. Také v tomto případě byly respondentky rozděleny do skupin podle délky praxe. V tomto případě se jednalo o šest skupin po 5 letech. Nejvíce zastoupenou skupinou byly osoby s praxí v rozsahu 11 let až 15 let. Jednalo se o 29 % respondentů. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou byly učitelky s praxí v rozsahu 16 let až 20 let. Šlo o 27 % dotazovaných. Celkem 18 % respondentek mělo praxi v délce 6 let až 10 let. Poměrně velká část dotazovaných měla praxi v rozsahu 21 let až 25 let. Nejmenší zastoupení měly mezi dotazovanými osoby s praxí v rozsahu méně než 5 let a více než 26 let. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 2 níže.

Graf 2 Struktura respondentů podle délky praxe v oboru

Zdroj: vlastní práce autora

V následujících dvou otázkách byly zjišťovány informace týkající se velikosti školy a velikosti třídy, ve které oslovené učitelky mateřských škol působí. Výzkumu se účastnily mateřské školy, které jsou součástí základní školy ale také mateřské školy, které působí samostatně. Jednalo se o dvě mateřské školy, které byly součástí základní školy a šest mateřských škol, které působily samostatně. Ve většině případů se do výzkumu zapojily učitelky, které působily na mateřských školách s třemi třídami. Jednalo se o 42 % dotazovaných. Celkem 32 % respondentů působilo na školách se dvěma třídami. Na školách,

kde se nachází čtyři třídy, pracovalo 21 % účastníků výzkumu. Nejmenší počet dotazovaných působil na mateřských školách s jednou třídou. Jednalo se o 5 % respondentů. Většina dotazovaných má ve své třídě 19 žáků. Jedná se o 50 % dotazovaných. Poměrně velké zastoupení měly mezi účastníky výzkumu učitelky, které pracovaly ve třídě s 16 až 20 žáky. Šlo o 32 % respondentů. Mezi dotazovanými bylo 13 % učitelek, které měly ve třídě 11 až 15 žáků. Celkem 5 % respondentů pracovalo s třídami po 5 až 10 žácích.

4.2   Prezentace výsledků dotazníkového šetření

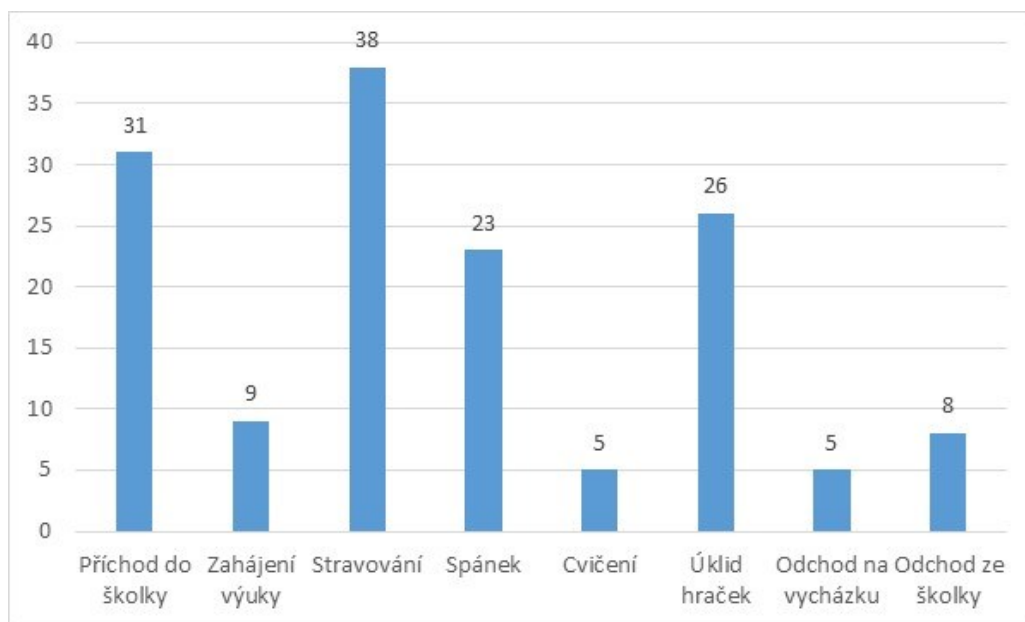
V první otázce byly dotazované požádány o to, aby uvedly, co si v představí v souvislosti se slovním spojením „rituály v mateřské škole“. Všechny dotazované spojovaly rituály s chováním, které se pravidelně opakuje. Odpovědi respondentek se následně lišily v tom, do jaké míry šli ve svém popisu do detailu a s jakými činnostmi je spojovali. Většina dotazovaných uváděla, že jsou rituály spojeny s každodenní činností ve školce, kdy spolu s žáky mají určité rituály před různou činností. V souvislosti s každodenní činností zmiňovaly dotazované zejména rituály spojené s konzumací jídla, se spánkem nebo se zahájením cvičení. Z odpovědí je tedy zřejmé, že všechny dotazované učitelky v rámci činnosti ve své mateřské školce využívají různé druhy rituálů. Některé dotazované také uváděly funkci, kterou rituály mají. V tomto ohledu nejčastěji respondentky zmiňovaly, že rituály využívají k zahájení nebo ukončení určité činnosti. Poměrně velká část dotazovaných v rámci této otázky zmiňovala také rituály, které jsou spojeny s různými svátky nebo ročními obdobími. Dotazované uváděly, že se svými žáky realizují rituály spojené s jednotlivými svátky, aby žáky seznamovali s našimi tradicemi.

V následující skupině otázek bylo zjišťováno, zda oslovení učitelé využívají v rámci svého působení v mateřských školách využívají rituály. Všichni oslovení uvedli, že tomu tak je a rituály do činnosti své třídy zapojují. Všichni dotazovaní tedy odpovídali na další otázky, o jaké rituály se jedná a jak často je do činnosti zapojují. Všichni účastníci výzkumu v rámci činnosti ve své třídě realizují jak rituály každodenní tak sezónní. Je tedy zřejmé, že rituály jsou spojeny s každodenním chodem všech mateřských škol, jejichž zaměstnanci se výzkumu účastnili. Učitelky je využívají v rámci své práce každý den. Do výuky zapojují také sezónní rituály, jejichž cílem je seznámit děti s různými tradicemi nebo jim pomoci rozčlenit rok na jednotlivé části.

Respondenti byli dále dotazováni na to, s jakými činnostmi jsou každodenní rituály spojeny. Nejčastěji jsou rituály spojeny se stravováním. Rituály v souvislosti s touto činností realizují v rámci mateřské školy všechny oslovené učitelky. Jako příklad uváděly učitelky, že

si před jídlem společně popřejí dobré chutnání. Některé učitelky přímo uváděly říkanky, které v souvislosti s obědem spolu s dětmi říkají. Nejčastěji se jednalo o následující básničku: „Dobré chutnání a bez povídání.“ Celkem 81,53 % dotazovaných uvedlo, že rituály realizuje v souvislosti s příchodem dětí do třídy. V tomto případě se rituály týkaly přivítání žáka s učitelkou. Nejčastěji se žáci s učitelkou přivítají pozdravem a podáním ruky. V 68,42 % případů využívají rituály v souvislosti s úklidem hraček. Pro většinu dotazovaných se jedná o prostředek, který jim umožňuje motivovat žáky k úklidu. Některé z dotazovaných učitelek uváděly, že při uklízení s dětmi zpívají. Jedna z respondentek uvedla také písničku, kterou v rámci úklidu s dětmi používá. Jde o tuto písničku: „Uklízíme hračky, kam která patří. Kdo to ví? Kdo to ví? Hračky správně uklidí.“ Celkem 60,53 % dotazovaných uvedlo, že rituály využívá v souvislosti se spánkem. Ve většině případů je rituálem čtení před spaním. Nejčastěji jsou tedy rituály používány v souvislosti se stravováním, příchodem do školky, úklidem hraček a spánkem. Některé učitelky používají rituály také v souvislosti se zahájením výuky, odchodem ze školky, cvičením nebo odchodem na vycházku. Tyto činnosti však nejsou rituály doprovázeny tak často, jako tomu je v ostatních případech. Detailní informace jsou uvedeny v grafu č. 3 níže.

Graf 3 Odpovědi na otázku č. 4 S jakými každodenními činnostmi jsou rituály v MŠ spojeny?

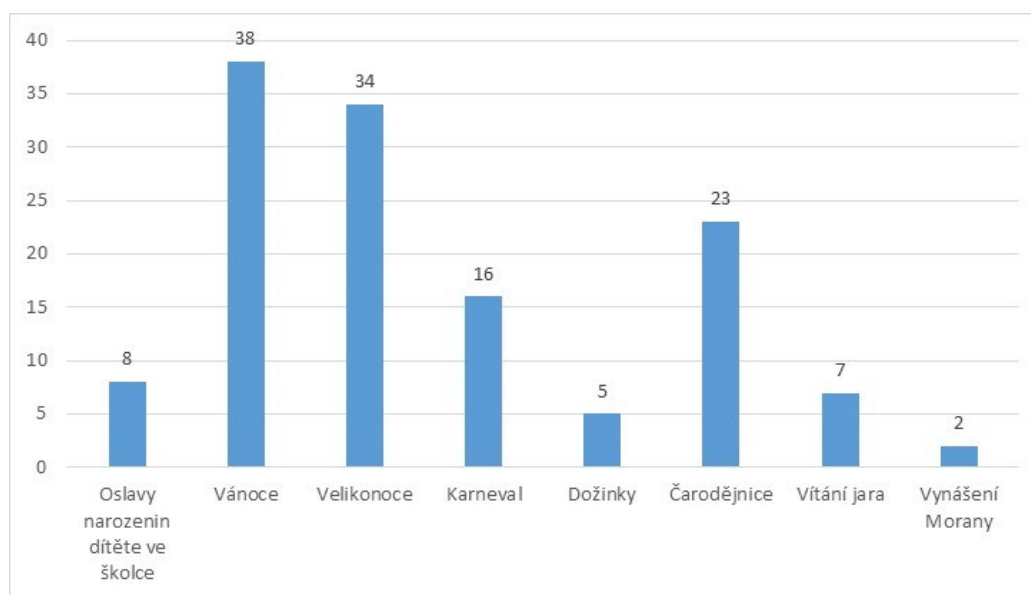

Zdroj: vlastní práce autora

Dále bylo zjišťováno, s jakými dalšími rituály je možné se setkat během školního roku v mateřských školách. Cílem bylo zjistit, zda jsou realizovány sezónní rituály v souvislosti

s různými svátky nebo ročním obdobím. Všechny oslovené učitelky uvedly, že jsou rituály spojeny s Vánocemi. Jako příklad uváděly společné zdobení stromečku, zpívání koled nebo pravidelné besídky, na které jsou pozváni také rodiče. Rituály jsou spojeny také s velikonočními svátky. V tomto případě se jedná zejména o společné pletení pomlázek, barvení velikonočních vajíček nebo perníčků. V tomto případě se jedná o rituály, jejichž hlavním cílem je ukázat žákům tradice, které jsou s těmito svátky spojeny. Většina rituálů, které jsou v souvislosti s těmito svátky realizovány, vychází z národních tradic. V řadě případů jsou však v mateřských školách realizovány rituály související s dalšími tradičními nebo moderními svátky. Celkem 60,52 % oslovených učitelek mateřské školky takto s dětmi pravidelně slaví „čarodějnice“. Většinou je s touto oslovou spojeno převlékání do kostýmů a v řadě případů také dlabání dýně, a které si poté děti udělají lucerničky. V několika školkách probíhá pravidelně dlabání dýní spolu s rodiči. Poměrně často se také v rámci školek můžeme setkat s karnevaly, kdy se děti převlékají do kostýmů, rozdávají se sladkosti a tančí na muziku. Tento typ oslav ve svých třídách realizuje 42,11 % oslovených učitelek. Mezi méně časté rituály patří oslavy narozenin dětí v mateřské školce. Ve většině případů je s oslavou narozenin spojeno to, že ostatní oslavenci zazpívají písničku a ten je podaruje nějakou sladkostí. Zde je vidět, že rituály spojené s činností mateřské školky přesahují do života v rodině. Děti totiž spolu s rodiči musí sladkosti pro ostatní koupit, upéct nebo jinak připravit. Na tomto příkladu je vidět značný vliv rituálů na život dítěte mimo školní zařízení. Mimo to se v některých mateřských školkách můžeme setkat také s rituály, které jsou spojeny s vítáním jara, dožínkami nebo vynášením Morany. Detailní informace o tom, s jakými rituály se v mateřské škole můžeme setkat, jsou uvedeny v grafu č. 4 níže.

Graf 4 Odpovědi na otázku č. 5 S jakými netradičními událostmi jsou rituály v MŠ spojeny?

Zdroj: vlastní práce autora

V souvislosti s rituály, které souvisí s různými svátky nebo ročními obdobími, řada učitelek uváděla, že v rámci změny ročního období nebo s nějakým svátkem dochází vždy ke změně výzdoby mateřské školy. Také tuto skutečnost vnímaly učitelky jako určitý rituál, protože výzdobu žáci připravují s nimi. Prostřednictvím výzdoby pomáhají učitelky žákům pochopit a osvojit si střídání jednotlivých ročních období.

Dále bylo zjišťováno, zda učitelky mateřských škol využívají ve své praxi častěji tradiční rituály nebo alternativní rituály. Tradičními rituály byly v tomto případě míněny rituály, se kterými se v mateřských školách tradičně setkáváme. Jedná se například o využívání básniček a říkadel k zahájení určité činnosti. Může však jít také o tradiční čtení pohádky před spaním. Tento typ rituálů častěji využívá 33 dotazovaných ze 38 účastníků výzkumu (86,84 % respondentů). Někteří z dotazovaných v souvislosti s touto otázkou uváděli, že sice pracují také s různými typy alternativních rituálů, ale ne tak často jako s těmi tradičními. Tradiční rituály využívají častěji zejména proto, že se jim dlouhodobě osvědčují a osvědčily se také jejich kolegům. Na druhou stranu některé z dotazovaných uvedly, že do činnosti ve třídě zařazují i nové rituály, ale není tomu tak často. Alternativní rituály používá častěji než ty tradiční 5 dotazovaných (3,15 % respondentek).

V následujících třech otázkách byly účastnice dotazníkového šetření dotazovány na to, jaké rituály mají děti nejraději, většina učitelek se shodovala na tom, že mají raději sezónní rituály. Takto odpovědělo 34 z 38 oslovených učitelek mateřské školy. Jako důvod většina

z nich uváděla, že se pro děti většinou jedná o zajímavé aktivity, které je vytrhnou z každodenní rutiny. Mezi další poměrně časté důvody patřila skutečnost, že děti mají rády jednotlivé svátky, se kterými jsou tyto rituály spojeny. Celkem 4 učitelky uvedly, že děti mají raději své každodenní rituály. Většina z nich se při tom odvolávala na skutečnost, že pokud učitelka na rituál zapomene, děti ho automaticky samy udělají nebo na tuto skutečnost učitelku upozorní a jeho realizaci požadují.

Dále bylo zjišťováno, jaké rituály mají děti nejraději. V tomto ohledu byly učitelky požádány, aby uvedly nejoblíbenější dětské každodenní rituály a nejoblíbenější dětské sezónní rituály. Mezi nejoblíbenější každodenní rituály většinou patřily rituály spojené s nějakou konkrétní aktivitou, jako je například zahájení cvičení, odchod na vycházku nebo na zahradu, zahájení výuky atd. V podstatě šlo o rituály, které předcházejí nějaké oblíbené aktivitě dětí. Mezi oblíbené rituály patřilo například cvičení s padákem, které některé učitelky pravidelně realizují před cvičením. Oblíbené bylo také zpívání nebo říkadla před jednotlivými aktivitami. V případě sezónních rituálů se jednalo hlavně o rituály spojené s Vánocemi, které uvedli všechny oslovené učitelky. Děti mají rády také karnevaly, pečení perníčků na Velikonoce nebo oslavy narozenin.

V následující otázce bylo zjišťováno, jak děti prožívají společné každodenní rituály. V tomto případě měly respondentky pomocí bodové škály od 1 do 5 ohodnotily, zda se děti zapojují, zda je rituály baví, zda ho dělají bezmyšlenkovitě, zda je vyžadují a zda se jim vyhýbají. Hodnocení bylo koncipováno jako bodové hodnocení, kdy 1 znamenalo nejnižší z hodnocení a 5 znamenalo nejlepší hodnocení. Pro příklad uveďme, že například u míry zapojení dětí do rituálů znamenal 1 bod, že se děti vůbec nezapojují a 5 bodů znamenalo, že se zapojují vždy. Takto byli účastníci dotazováni na pět oblastí, ve kterých se rituály uplatňují. Jednalo se o rituály spojené s příchodem do mateřské školy, stravováním, spánkem, uklízením a zahájením nějakých aktivit.

První oblastí, u které bylo zjišťováno, jak děti každodenní rituály prožívají byl příchod do mateřské školy. Žáci se do rituálů spojených s touto oblastí zapojují bez větších problémů. Průměrné hodnocení míry zapojení žáků do rituálů spojených s příchodem do mateřské školy dosáhlo 4,18 bodů. Nejčastěji učitelky hodnotily míru zapojení 4 body. Tento typ aktivity žáky do určité míry baví, ale nejedná se o zas tak oblíbený typ rituálů. V průměry byla zábavnost hodnocena 3,39 body. Nejčastěji byla zábavnost hodnocena 3 body. Takto ji hodnotilo 26 učitelů ze 38 účastníků výzkumu. Dále měly učitelky zhodnotit, zda žáci vykonávají jednotlivé rituály automaticky (bezmyšlenkovitě). Míra automatizace je v tomto případě poměrně vysoká. V průměru byla bezmyšlenkovitost vykonávání tohoto typu rituálů hodnocena 4,36 body. Ve

většině případů hodnotily učitelky tuto oblast 5 body. Tato skutečnost se projevila také tím, že po učitelích žáci tento rituál vyžadují. V tomto případě dosáhlo průměrné hodnocení 4,11 bodů. Stejně jako v předcházejícím případě byla tato oblast hodnocena nejčastěji 5 body. Dále byly učitelky požádány, aby uvedly, zda se žáci snaží tomuto rituálu vyhýbat. Většina dotazovaných uvedla, že tomu tak není. V tomto případě tedy hodnocení dosáhlo 2,32 bodů. Z výsledků hodnocení je zjevné, že se tomuto rituálu snaží vyhýbat jen minimum žáků. Na závěr je vhodné shrnout, jak děti rituály spojené s příchodem do mateřské školy vnímají. Žáci se do těchto rituálů aktivně zapojují, ale ne vždy je baví. Většina z nich je dělá automaticky a po učitelích je vyžadují. Detailní výsledky hodnocení přístupu žáků k rituálům spojeným s příchodem do mateřské školy jsou uvedeny v tabulce č. 1 níže.

Tabulka 1 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Příchod do mateřské školy

	1	2	3	4	5	Průměr
Zapojují se	0	2	4	17	15	4,18
Baví je	0	0	26	9	3	3,39
Dělají bezmyšlenkovitě	0	0	7	10	21	4,36
Vyžadují je	0	3	7	11	17	4,11
Vyhýbají se jim	11	6	19	2	0	2,32

Zdroj: vlastní práce autora

Dále bylo zjišťováno, jak žáci přistupují k rituálům spojeným se stravováním. Žáci se do tohoto typu rituálů poměrně dobře zapojují a nesnaží se mu vyhýbat. V průměru byla ochota žáků do rituálů spojených se stravováním hodnocena 3,94 body. Snaha vyhýbat se těmto rituálům byla zhodnocena 1,55 body. Je tedy zjevné, že se jim žáci nevyhýbají. Na druhou stranu však neměly učitelky pocit, že by děti tyto rituály nějak zvlášť bavily. V tomto ohledu byly rituály spojené se stravováním hodnoceny 3,79 body. Hodnocení se pohybovalo nejčastěji na úrovni 3 bodů. Tento typ rituálů mají žáci poměrně dobře automatizovaný a po učitelce ho vyžadují. Detailní výsledky hodnocení přístupu žáků k rituálům spojeným se stravováním jsou uvedeny v tabulce č. 2 níže.

Tabulka 2 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Stravování

	1	2	3	4	5	Průměr

Zapojují se	0	2	9	16	11	3,94
Baví je	0	1	17	14	6	3,79
Dělají bezmyšlenkovitě	0	2	14	14	8	3,73
Vyžadují je	0	1	15	13	9	3,79
Vyhýbají se jim	11	16	4	1	0	1,55

Zdroj: vlastní práce autora

Dalším typem každodenních rituálů, které měly učitelky v tomto ohledu zhodnotit, byly rituály spojené se spánkem. Tyto rituály nebyly mezi žáky moc oblíbené. Podle učitelek tyto rituály žáky moc nebaví. Průměrné hodnocení v této oblasti dosáhlo 2,66 bodů. Podobně tomu bylo také v případě hodnocení míry zapojení žáků do těchto rituálů. Ta byla v průměru hodnocena 2,89 body. Není tedy divu, že se jim podle učitelé žáci snaží v řadě případů vyhnout. V tomto ohledu byla snaha žáků vyhnout se rituálům před uspáváním hodnocena 3,31 body. Děti v tomto případě rituály nedělají bezmyšlenkovitě ale musí je k jejich realizaci více vybízet. Učitelky hodnotily úroveň automatizace chování 2.23 body. Na druhou stranu se však ukázalo, že žáci tyto rituály poměrně často po učitelích vyžadují. Tuto oblast hodnotili 3,24 body. Neoblíbenost tohoto typu rituálů souvisí s velkou pravděpodobností s tím, že děti nerady v mateřské školce spí. Tato skutečnost podle mého názoru ovlivňuje také jejich přístup k rituálům, které jsou s uspáváním spojené. To je také důvod, proč se jim snaží vyhýbat. Na druhou stranu však žáci po učitelích některé rituály mohou vyžadovat, protože tak oddálí povinnost spát. Detailní výsledky hodnocení přístupu žáků k rituálům spojeným se stravováním jsou uvedeny v tabulce č. 3 níže.

Tabulka 3 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Spánek

	1	2	3	4	5	Průměr
Zapojují se	0	18	10	6	4	2,89
Baví je	2	20	8	5	3	2,66
Dělají bezmyšlenkovitě	6	21	7	4	0	2,23
Vyžadují je	1	7	17	8	5	3,24
Vyhýbají se jim	2	8	8	16	4	3,31

Zdroj: vlastní práce autora

V rámci dotazníkového šetření bylo také zjišťováno, jak děti prožívají rituály spojené s uklízením hraček. Cílem rituálů spojených s touto činností je usnadnit dětem uklízení a udělat ho pro ně zábavnější. To se jim to značné míry daří, což se projevilo na hodnocení. Podle většiny oslovených učitelek tyto rituály žáky baví. V průměru dosahovalo hodnocení 3,94 bodů. Žáci se do rituálů spojených s uklízením poměrně často zapojují. Míra zapojení byla oslovenými učitelkami hodnocena 3,18 body. Je tedy zjevné, že i když žáky rituály baví, mají stále problémy se do nich plně zapojit. Žáci tyto rituály realizují bezmyšlenkovitě pouze v určité míře. V této oblasti dosáhlo průměrné hodnocení 3,08 body. Žáci však tyto rituály po učitelích vyžadují, pokud na ně zapomenou. V této oblasti dosáhlo hodnocení 3,42 bodů. Poměrně často se děti tomuto rituálu snaží vyhnout, což je pravděpodobně dáno tím, že se děti chtějí uklízení vyhnout. Učitelé snahu dětí vyhnout se tomuto typu rituálů hodnotili 3,23 body. Detailní výsledky hodnocení přístupu žáků k rituálům spojeným s uklízením hraček jsou uvedeny v tabulce č. 4 níže.

Tabulka 4 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Úklid hraček

	1	2	3	4	5	Průměr
Zapojují se	0	9	14	14	1	3,18
Baví je	0	3	7	17	11	3,94
Dělají bezmyšlenkovitě	2	8	16	9	3	3,08
Vyžadují je	0	3	20	11	4	3,42
Vyhýbají se jim	2	5	18	8	5	3,23

Zdroj: vlastní práce autora

Poslední oblastí, kterou měly učitelky hodnotit, byly rituály spojené se zahájením různých aktivit. Jedná se o rituály, jejichž cílem je v rámci vyučovacího dne v mateřské škole oddělit od sebe jednotlivé aktivity. Děti díky tomuto typu rituálu vědí, že bude probíhat určitá aktivita a také se na tuto aktivitu podvědomě připraví. Tento typ rituálů je podle názoru učitelek u dětí nejoblíbenější. Učitelky hodnotily oblíbenost tohoto typu rituálů v průměru 4,65 body. Děti se do nich bez problémů zapojují. V této oblasti hodnocení dosáhlo v průměru 4,5 bodů. Děti tyto rituály dělají velice často bezmyšlenkovitě a nemají tendenci se jim vyhýbat. Poměrně často žáci po svých učitelích tyto rituály vyžadují, pokud na ně zapomenou. V této oblasti dosáhlo průměrné hodnocení 4,5 bodů. Detailní výsledky hodnocení přístupu žáků k rituálům spojeným se zahájením určitých aktivit jsou uvedeny v tabulce č. 5 níže.

Tabulka 5 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Zahájení různých aktivit

	1	2	3	4	5	Průměr
Zapojují se	0	0	2	15	21	4,5
Baví je	0	0	1	11	26	4,65
Dělají bezmyšlenkovitě	0	2	5	18	13	4,11
Vyžadují je	0	1	9	18	10	3,97
Vyhýbají se jim	16	19	3	0	0	1,66

Zdroj: vlastní práce autora

V souvislosti s tím, jak děti prožívají rituály, byly účastnice výzkumu dotazovány také na to, jaký mají rituály v činnosti mateřské školy význam. V tomto ohledu měly dotazované zhodnotit význam rituálů prostřednictvím bodové škály od 1 do 10, kde 1 znamenalo nejmenší význam a 10 znamenalo největší význam. V průměru byl význam rituálů v činnosti mateřské školy hodnocen 7,03 body. Hodnocení se pohybovalo v rozmezí 4 až 10 bodů. Nejčastěji hodnotily dotazované význam rituálů 8 body. Takto o hodnotilo 28,9 % dotazovaných. Celkem 23,68 % respondentek při hodnocení využilo 7 bodů. Je tedy zřejmé, že si oslovené učitelky mateřských škol uvědomují značný význam rituálů. Detailní údaje jsou uvedeny v tabulce č. 6 níže.

Tabulka 6 Odpovědi dotazovaných na otázku č. 11 Jaký mají podle Vašeho názoru rituály v rámci činnosti mateřské školy význam?

	4	5	6	7	8	9	10	Průměr
odpovědi	2	4	7	9	11	4	1	7,03
% zastoupení	5,26	10,53	18,42	23,68	28,95	10,53	2,63	

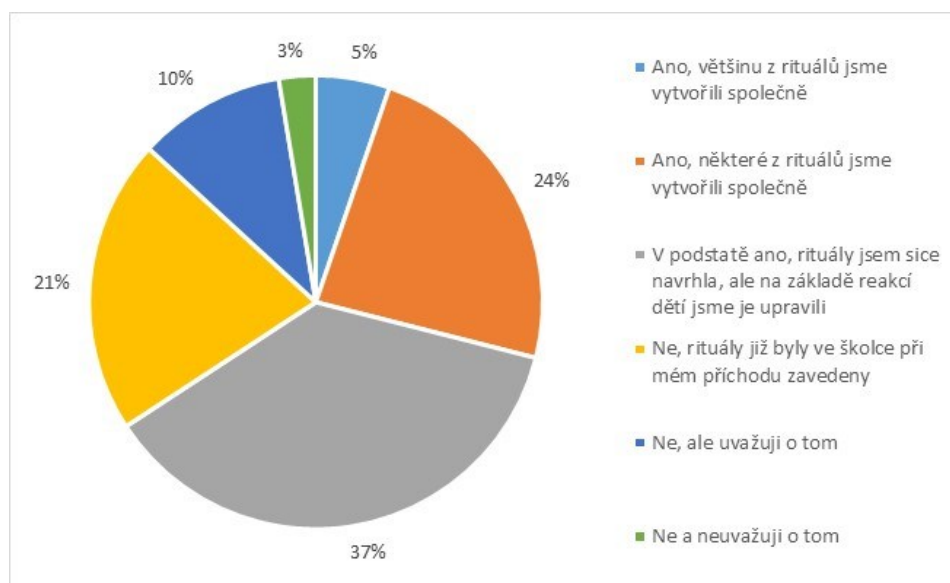
Zdroj: vlastní práce autora

Poté byly účastnice výzkumu dotazovány na to, jaká jsou podle jejich názoru pozitiva rituálů. V tomto ohledu dotazované uváděly pozitiva pro žáky a pozitiva pro učitele. V případě pozitiv pro žáky se jednalo zejména o skutečnost, že rituály dávají žákům pocit jistoty a bezpečí, pomáhají jim orientovat se v běžném dnu v mateřské školce, usnadňují jim jednotlivé aktivity. Mimo to je podle oslovených učitelek mateřských škol přínosem rituálů pro žáky skutečnost, že se jejich prostřednictvím osvojují celou řadu důležitých vědomostí, dovedností, postojů a hodnot. V tomto ohledu dotazované zdůrazňovaly význam rituálů v souvislosti se socializací dítěte, osvojením vhodných pracovních návyků a poznáváním národních tradic.

V souvislosti s výhodami využívání rituálů v činnosti v mateřské škole z pohledu učitele uváděly dotazovaná, že jim rituály usnadňují práci s dětmi. Jako příklad většinou uváděly, že prostřednictvím rituálů jsou schopny děti motivovat k činnostem, které nemají rády. Jako další výhodou využití rituálů v mateřských školách učitelky uváděly, že jim pomáhají strukturovat školní den. Pro učitele je také výhodou skutečnost, že pomocí rituálů mohou zvládat náročné situace.

V následující otázce byly respondentky dotazovány na to, zda se děti podílely na vytváření jednotlivých rituálů. Většina dotazovaných učitelek uvedla, že se děti v podstatě na vytváření rituálů podílely. Oslovené učitelky mateřských škol sice rituály navrhly, ale následně je na základě reakce žáků upravily tak, aby jim rituály co nejvíce vyhovovaly a aktivně se tak do nich zapojily. Takto odpovědělo celkem 37 % dotazovaných. Ve 24 % případů účastnice výzkumu do tvorby některých rituálů žáky přímo zapojily a společně tak vytvořily rituály charakteristické pro jejich třídu. Celkem 5 % dotazovaných pak uvedlo, že se děti podílely na tvorbě všech rituálů. Podle zbytku dotazovaných se děti na tvorbě rituálů ve své třídě nepodílely. Ve 21 % případů respondentky uvedly, že v podstatě neměly možnost rituály vytvořit, protože přišly do třídy, ve které již byly zavedené určité rituály. Celkem 10 % účastnic výzkumu o možnosti zapojit děti do přípravy rituálů v tuto chvíli uvažuje. O možnosti dětí do této aktivity v rámci třídy neuvažují 3 % respondentek. Detailní údaje jsou uvedeny v grafu č. 5 níže.

Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 13 Vytváříte rituály společně s dětmi na základě určitých situací?

Zdroj: vlastní práce autora

V souvislosti s otázkou, zda učitelky mateřských škol své žáky zapojují do přípravy rituálů ve třídě, bylo zjišťováno, do jaké míry se dotazovaným zapojení žáků do této činnosti osvědčilo. Z tohoto důvodu byly respondentky, které do přípravy rituálů své žáky zapojily v jakékoliv míře, požádány o zhodnocení dopadů zapojení žáků do této činnosti. Všechny dotazované, které odpověděly na tento dotaz kladně, své rozhodnutí hodnotily velice pozitivně. V rámci dotazníkového šetření uváděly celou řadu přínosů. Ve všech případech převládalo přesvědčení, že díky aktivnímu zapojení do přípravy rituálů, žáci tyto rituály lépe přijímají a ztotožňují se s nimi. V konečném důsledku je pro ně pak snazší je přijmout a často je dělají bezmyšlenkovitě. Pro učitele je pak s dětmi snazší pracovat a vést je k požadovanému cíli. Děti díky tomu mají pocit důležitosti a jsou rády, že se mohou aktivně podílet na činnosti třídy. Mimo to ve spojitosti se zapojením žáků oslovené učitelky uváděly, že díky těmto rituálům panuje ve třídě příjemnější klima.

Ne vždy se však jednotlivé rituály uchytí, a proto byly účastnice výzkumu dotazovány na to, zda se jim již stalo, že děti rituály nepřijaly. V tomto ohledu je nezbytné si uvědomit, že je každá třída jiná a to, co fungovalo v jedné třídě nemusí fungovat v té druhé. Významnou roli při tom hraje složení třídy, vztah učitele ke třídě a také prostředí, ve kterém třída funguje (klima školy atd.). Většina dotazovaných uvedla, že se jim již stalo, že děti rituál nepřijaly. Takto odpovědělo 29 dotazovaných z 38 účastnic výzkumného šetření. Jednalo se o 75,32 % respondentek. Tyto účastnice dotazníkového šetření byly následně požádány o to, aby uvedly důvod, proč k tomu podle jejich názoru došlo. Měly také možnost uvádět konkrétní důvody. Řada dotazovaných měla pocit, že je velice složité danou situaci zdůvodnit. Odkazovala se zejména na to, že se jednalo o rituály, které již dříve využívaly a děti s nimi neměly problémy. V některých třídách se však prostě neuchytily. V takovém případě většinou řešily situaci úpravou daného rituálu s ohledem na charakter dětí ve třídě a atmosféru ve třídě nebo rituál zcela vynechaly. Mezi další důvody však patřilo také to, že rituál nebyl vhodný pro danou věkovou skupinu, žáky nezaujal nebo nezvolily vhodnou formu, jak dětem tento rituál předat. Objevily se však také situace, kdy daný rituál nebyl přijat některou z kolegyň, která ho pak v podstatě sabotovala.

S ohledem na skutečnost, že je velice důležitá spolupráce mezi mateřskou školou a rodinou, byly oslovené učitelky dotazovány na to, zda je důležitá vzájemná podpora také v případě rituálů. Podle 26 dotazovaných ze 38 respondentů (68,42 % respondentů) je důležité, aby byly běžné denní rituály z mateřské školy dodržovány i doma a byly rodiči podporovány. Jako důvod dotazované nejčastěji uváděly, že by tímto způsobem měly být podporovány primárně rituály, kterou jsou v rámci společnosti vyžadovány a podporovány. Jedná se o rituály,

jako je například pozdrav, poděkování, uklízet po sobě atd. V podstatě se jednalo o rituály, které jsou spojeny se slušným a zdvořilostním chováním. Mezi další důležité rituály, které by měly být rodinou podporovány, patří podle dotazovaných učitelů rituály spojené se strukturováním dne do určitých etap. Z pohledu učitelek dítě potřebuje mít den rozdělen do určitých fází, které jsou spojeny s konkrétní činností (ráno se vstává, v poledne je oběd, večer se jde v určitou hodinu spát). Tyto rituály jsou podle názoru dotazovaných důležité, protože dávají dětem pocit jistoty, a proto by je měli rodiče podporovat. Celkem 11 účastnic výzkumu (31,57 % respondentů) nemělo pocit, že by v tomto ohledu byla podpora rodiny nezbytná. Většinou v souvislosti s tím uváděly, že mateřská škola má své specifické rituály, které jsou charakteristické pro dané prostředí. Proto není nezbytné, aby rodina tyto rituály implementovala do svého každodenního života.

Na rituály je často nahlíženo jako na prostředek využívaný k řešení nepříjemných nebo krizových situací. Z tohoto důvodu bylo zjišťováno, zda oslovené učitelky mateřských škol využívají rituály k řešení krizových situací. Celkem 20 dotazovaných uvedlo (52,63 % respondentů), že rituály v případě náročných situací skutečně používají. Oslovené učitelky v souvislosti s tím často uváděly, že rituály využívají ke zklidnění dětí v situacích, které je stresují. Děti v tomto ohledu vnímají rituál jako určitou stabilitu a jistotu, u které se mohou opřít. Díky tomu na ně v krizových situacích velice dobře reagují a zklidní se. Jedna z respondentek například uvedla, že využila rituál v situaci, kdy řešila úraz dítěte. Ke zvládnutí počátečního chaosu, který v důsledku zranění nastal, jí pomohl právě jeden z rituálů, který s dětmi pravidelně dělá. Děti se zklidnily a ona se mohla plně soustředit na řešení nastalé situace. Poměrně často používají dotazované rituály ke zvládnutí situace při vycházkách, kdy mají naučené rituály, aby nedošlo k jejich zranění. Mezi další situace, kde se učitelům rituály při zvládnutí náročné situace vyplácejí, jsou různé výlety a exkurze. Dotazované uvedly, že rituály velice často používají také v situaci, kdy děti pláčou, protože se jim stýská po mamince. V takovém případě rituál funguje nejen jako opora, ale pomáhá dítěti pochopit, kdy už pro něho maminka přijde. Prostřednictvím rituálu se totiž děti seznamují se strukturou dne a dobře vědí, že pro ně maminka přijde po obědě nebo odpolední svačince.

Jak již bylo v teoretické části práce uvedeno, rituály mohou v některých chvílích začít jedince omezovat a bránit mu v dalším rozvoji. Všechny oslovené učitelky z mateřských škol v rámci dotazníkového šetření uváděly, že jsou si této situace vědomé. Respondentky v souvislosti s touto otázkou většinou uváděly, že rituály by neměly přerůst v určitý stereotyp, který by jim znemožňoval dělat s dětmi něco nového a zajímavého. Mimo to uváděly, že by neměly rituály vést ke „slepotě“, která by učitelce znemožňovala vidět, že jsou rituály prázdné a

nesmyslné. V tomto ohledu kladly důraz na to, že by si každá učitelka měla uvědomit, že je každá třída jiná a potřebuje jiný přístup. V případě, že rituály nepřinášejí potřebný účinek, neměl by se ho učitel dále držet. Některé učitelky uváděly také situace, kdy jsou rituály nezdravé pro děti. Jedná se o situaci, kdy dítěti nějaký rituál brání v dalším rozvoji (dítě lpí na dudlíku při uspávání atd.). V takovém případě je úkolem učitele, aby pomohl dítěti danou situaci překonat. V tomto ohledu zdůrazňovaly respondentky nutnost pracovat s rodinou a hledat cestu, která by byla pro dítě vhodná.

Na závěr byly oslovené učitelky mateřských škol požádány, aby zhodnotily, v čem spatřují důležitost rituálů ve své praxi. Největším přínosem rituálů byla podle názoru oslovených učitelek skutečnost, že poskytují dětem i učitelům pocit jistoty. Rituály jsou podle názoru dotazovaných důležité také proto, že jejich prostřednictvím si učitel buduje s žáky pozitivní vztah a jsou podporovány také pozitivní vztahy mezi žáky navzájem. Rituály tedy mají také značný vliv na klima ve třídě, na což učitelé ve svých odpovědích upozorňují. Rituály jsou podle názoru respondentek důležité také proto, že jejich prostřednictvím mohou žáky nenásilným způsobem vzdělávat. Podle dotazovaných tedy mají rituály v mateřské škole své místo a pro učitelky jsou zajímavým nástrojem, jak s žáky pracovat.

5. Shrnutí výsledků dotazníkového šetření

Cílem předložené práce bylo zjistit význam rituálů v mateřské škole. Zjišťováno bylo zejména to, jaký význam učitelé přikládají rituálům, jaké rituály ve své praxi využívají a zda si uvědomují i negativní stránky rituálů. Na základě výše uvedeného cíle výzkumu byly vymezeny výzkumné otázky, na které byly v rámci dotazníkového šetření hledány odpovědi. Níže budou uvedeny výzkumné otázky a odpovědi, na tyto otázky.

Uvědomují si učitelky mateřských škol význam rituálů spojených s činnostmi během dne i roku?

V rámci dotazníkového šetření se ukázalo, že učitelky si velmi dobře uvědomují význam, který mají rituály v mateřské škole. Všechny dotazované učitelky mateřské školy byly schopné popsat, co je to rituál a všechny také uvedly, že rituály v rámci své práce využívají. Význam rituálů v činnosti mateřské školy je možné podle oslovených učitelek vysledovat jak z pohledu žáka tak učitele. Pro žáky jsou rituály zdrojem pocitu bezpečí a jistoty. Pomáhají jim zvyknout si na nové prostředí, usnadňují jim přechod mezi jednotlivými aktivitami, osvojují si jejich prostřednictvím nové vědomosti a dovednosti a také jim pomáhají orientovat se ve školním dnu. Mimo to si uvědomují význam rituálů v případě socializace dítěte. Rituály jsou spojeny také

s celou řadou pozitiv z hlediska učitele. Do značné míry jim usnadňují práci s dětmi. Jejich prostřednictvím děti motivují k činnosti, kterou nemají rády. Pomáhá jim také při strukturalizaci dne v mateřské škole a usnadňují zvládání náročných situací. Z tohoto úhlu pohledu plní rituály v mateřské škole celou řadu důležitých funkcí.

Jaké rituály učitelky mateřských škol využívají ve své praxi?

Učitelky, které se účastnily výzkumného šetření, využívají celou řadu rituálů. Jedná se jak o rituály každodenní tak o rituály sezónní. V případě každodenních rituálů se nejčastěji jedná o rituály spojené se stravováním, příchodem do mateřské školy, úklidem hraček a uspáváním. Sezónní rituály jsou většinou spojeny s jednotlivými svátky nebo ročními obdobími. Nejčastěji jsou tímto způsobem slaveny Vánoce, Velikonoce nebo čarodějnice. Prostřednictvím těchto oslav se děti seznamují s různými tradicemi. Učitelé častěji realizují tradiční rituály, které jsou se jim v praxi osvědčily nebo se osvědčily jejich kolegům.

Uvědomují si učitelky mateřských škol skutečnost, že mohou být rituály v některých případech omezující, popřípadě bránit přirozenému vývoji?

Učitelky mateřských škol jsou si velice dobře vědomy, že rituály jsou sice spojeny s celou řadou pozitiv, ale mají také svá negativa. Ta se mohou projevat ve vztahu k žákům i k učitelům. V případě žáků mohou být rituály překážkou dalšího rozvoje. Úkolem učitele je podle názoru dotazovaných v takovém případě pomoci žákům daný problém překonat a vést je k dalšímu rozvoji. V případě učitelů je problémem přílišné lpění na rituálech, které již neplní svou funkci. V takovémto případě se z rituálů stává stereotyp, který nepřispívá k pozitivnímu klimatu ve třídě. Učitelé by měli podle názoru dotazovaných při plánování rituálů brát v úvahu potřeby svých žáků a klima ve třídě. Pouze tak mohou rituály plnit svou funkci a pozitivně ovlivňovat vývoj žáků a atmosféru ve třídě.

V rámci dotazníkového šetření byly také ověřovány hypotézy, které byly formulovány na základě hlavního cíle výzkumu a výzkumných otázek. Všechny hypotézy byly ověřovány v rámci dotazníkového šetření. Níže jsou jednotlivé hypotézy uvedeny včetně toho, zda se je podařilo potvrdit nebo vyvrátit.

Hypotéza č. 1: Předpokládám, že učitelky mateřských škol si uvědomují význam rituálů méně, než více.

Tato hypotéza byla ověřována v rámci otázky č. 11 v dotazníkovém šetření. V této otázce byly respondentky požádány, aby pomocí bodové škály ohodnotily význam rituálů v činnosti mateřské školy. K potvrzení hypotézy bylo nezbytné, aby dosáhlo průměrné hodnocení více než 6 bod. Danou hypotézu se v rámci výzkumu podařilo potvrdit, protože hodnocení dosáhlo v tomto případě v průměru 7,03 body. Hodnocení se pohybovalo mezi 4 až 10 body, kdy respondentky nejčastěji hodnotily význam rituálů 8 body. Je tedy zjevné, že učitelky mateřských škol si uvědomují význam rituálů pro jejich zaměstnání.

Hypotéza č. 2: Domnívám se, že učitelky mateřských škol využívají více standartních rituálů související s režimem dne a celého roku, než rituálů alternativních.

Tato hypotéza byla ověřována v rámci otázky č. 9 v dotazníkovém šetření. V rámci této otázky měly respondentky uvést, jaký typ rituálů využívají častěji. Vybírat mohly z uzavřených odpovědí – tradiční rituály a alternativní rituály. K potvrzení hypotézy bylo nezbytné, aby dotazované uváděly, že častěji používají tradiční rituály. Rozdíl v míře využívání musí činit více než 10 %. V rámci dotazníkového šetření se ukázalo, že tradiční rituály využívá častěji 33 dotazovaných, což je 86,84 % respondentů. Alternativní rituály využívá častěji 5 dotazovaných, což je 13,15 %. Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami tedy tvoří 73,69 %. Tuto hypotézu se tedy v rámci dotazníkového šetření podařilo potvrdit.

Hypotéza č. 3: Domnívám se, že si jsou učitelky mateřské školy vědomy tomu, že rituály mohou být v některých případech svazující, pokud se stanou prázdňím a mechanickým jednáním.

Tato hypotéza byla ověřována v rámci otázky č. 17 v dotazníků. Zde byly účastnice výzkumu dotazovány na to, zda se domnívají, že by rituály mohly někdy omezovat. Aby byla tato hypotéza potvrzena, bylo nezbytné, aby více než 50 % dotazovaných uvedlo, že rituály mohou v některých případech omezovat žáky nebo učitele. V tomto případě všechny respondentky uvedly, že tomu tak někdy může být. Uvědomovaly si, že rituály mohou být v některých případech překážkou rozvoje dítěte ale také efektivního fungování třídy.

V rámci dotazníkového šetření se ukázalo, že si učitelky mateřských škol velice dobře uvědomují význam rituálů pro fungování třídy. Z tohoto důvodu ve své práci rituály poměrně často využívají, a to jak v rámci každodenní činnosti tak v souvislosti s různými svátky. Dotazované uváděly celou řadu funkcí, které rituály v rámci mateřské školy mají. Jednalo se zejména poskytování pocitu jistoty a bezpečí žákům, strukturalizaci dne ve školce, motivace

žáků k určité činnosti nebo seznamování se v tradicemi. Značný význam přikládaly rituálům v procesu socializace. Účastnice výzkumu si však byly vědomy také toho, že v některých případech mohou rituály omezovat a bránit rozvoji dítěte. Byly si také vědomé skutečnosti, že může lpění na rituálech bránit v efektivním fungování třídy. Z tohoto důvodu zdůrazňovaly skutečnost, že je rituály nutné vybírat s ohledem na charakter dané třídy a potřeby žáků.

6. Diskuse

Z výsledků výzkumu je zjevný značný význam rituálů v životě dítěte v předškolním věku a v mateřské škole. Na tuto skutečnost poukázala již v minulosti řada odborníků, jako je například Fulghum (2010), Kaščák (2009), Howell a Scully (2008) nebo Kaufmann-Huber (1998). Tuto skutečnost si uvědomovaly také učitelky mateřských škol, které se výzkumu účastnily. Ty v podstatě vnímají rituál jako nástroj, jehož prostřednictvím je možné děti v mateřské škole vychována ale také řešit náročné situace. V souvislosti s touto skutečností mě zaujal článek Lábusové (2011), která vnímá rituály jako výchovný i uklidňující prostředek. Podle názoru autorky rituály pomáhají dělat náš život přehledným, orientovat se v našich pocitech a v mezilidských vztazích.

Podle mého názoru jsou rituály nedílnou součástí výuky v mateřských školách. V řadě případů si učitelé ani děti neuvědomují, že jednotlivé realizované aktivity mají charakter rituálu. Velmi často je vnímají jako nedílnou součást každodenního dne ve školce. Tato skutečnost se podle mého názoru projevuje zejména tím, že je děti po učitelkách vyžadují, pokud na ně zapomenou. Je tedy zjevné, že si děti tyto činnosti nenásilnou formou osvojují a dělají je automaticky. Důvodem je podle mého názoru fakt, že si podvědomě uvědomují potřebu rituálů, které jim dávají pocit jistoty. Této skutečnosti by měly učitelky v mateřských školách využít a pracovat s rituály s cílem pozitivně ovlivnit rozvoj osobnosti dítěte.

Výše popsaná zjištění učiněná na základě realizovaného výzkumu jsou pro mě osobně největším přínosem předložené práce. Výsledky výzkumu tak potvrzují zjištění, která učinil ve svém výzkumu například Kaščák (In: Švaříček a Šedřová, 2014), který popisuje jednotlivé rituály realizované v mateřských školách a jejich význam pro učitele a děti. Autor uvádí, že je chod mateřských škol regulovaný početnými aktivitami rituálního charakteru. Rituály slouží jako prostředek regulace chování, vytvoření pozitivní atmosféry a řešení krizových situací spojených se silnými emocemi. V rámci výzkumu bylo prokázáno, že oslovení učitelé ke všem těmto účelům rituály skutečně ve své praxi využívají. Pokud tedy vycházíme z výsledků výzkumu a informací z odborné literatury uvědomíme si, že rituály hrají v životě člověka zcela zásadní roli. Jejich význam si ale často nedokážeme představit, protože je děláme automaticky.

Na druhou stranu je nezbytné si uvědomit, že výzkum realizovaný v rámci předložené práce zjišťoval pouze osobní názory oslovených učitelů mateřských škol. Dotazníkové šetření má v tomto ohledu pouze omezené možnosti a jeho prostřednictvím není možné proniknout do hloubky sledovaného tématu. Z tohoto důvodu by bylo vhodné pokračovat ve výzkumu a realizovat pozorování přímo v mateřských školách. V rámci pozorování by bylo možné sledovat rituály přímo v praxi a bylo by také možné sledovat vzájemnou interakci mezi učitel a dětmi v průběhu jednotlivých rituálů. Vhodné by bylo zařadit do výzkumu také hloubkové polostrukturované rozhovory s učitelkami. Díky nim by bylo možné získat detailní informace o názorech učitelek na význam rituálů v mateřské škole. Prostřednictvím informací získaných těmito dvěma způsoby by bylo možné dané téma komplexně postihnout.

V závěru je dle mého názoru nezbytné říci, že informace získané v rámci přípravy předložené práce jistě využiju ve své praxi. To se týká jak teoretických informací, které byly v rámci přípravy práce prostudovány, tak zkušeností spojených s realizací výzkumného šetření. Velkým přínosem pro mě byla zejména možnost komunikovat s mateřskými školami a učitelkami a seznámit se tak s jejich zkušenostmi z praxe. Také výsledky výzkumu jsou pro mě velice zajímavé, protože jsem si díky nim uvědomila význam rituálů pro fungování mateřské školy. Ve své budoucí praxi jistě budu spolu se svými žáky budovat společné rituály, které by nám usnadnily každodenní práci. Rozhodně bych chtěla vytvářet rituály spolu s dětmi, protože je tímto způsobem možné dětem pobyt v mateřské škole zpříjemnit. Mým cílem je v tomto ohledu nastavit v rámci třídy jasná pravidla chování a při tom vytvořit pro děti příjemné a přátelské prostředí.

Závěr

Předložená práce se zaměřovala na roli rituálů v mateřské škole. Cílem práce bylo zjistit, význam rituálů v mateřské škole. Za tímto účelem byly v teoretické části práce shrnuty poznatky z odborné literatury, která se věnuje dětem v předškolním věku a rituálům. V rámci přípravy empirické části práce bylo realizováno dotazníkové šetření mezi učitelkami mateřských škol. Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, jaký význam přiřkládají rituálům přiřkládají učitelky mateřských škol. V rámci výzkumu pak bylo sledováno to, jaký význam učitelé přiřkládají rituálům, jaké rituály ve své praxi využívají a zda si uvědomují i negativní stránky rituálů.

Dotazníkové šetření se uskutečnilo na 8 z 10 mateřských škol z Náchodska. Jednalo se jak o samotářské mateřské školy tak o mateřské školy, které jsou součástí základní školy. Výzkumu se tak účastnily učitelky mateřských škol, které působí v malých i velkých mateřských školách a jejichž třídy jsou různě veliké. Jednalo se o ženy, které mají ve většině případů vysokoškolské vzdělání a praxi v rozsahu 2 roky až 27 let. Jednalo se tedy o učitelky, které měly dostatečnou praxi na to, aby celou situaci posoudily.

V rámci dotazníkového šetření se ukázalo, že všechny oslovené učitelky velmi dobře vědí, jakou roli rituály hrají v činnosti mateřské školy. Rituálům přiřkládají poměrně velký význam, protože plní celou řadu funkcí. Rituály usnadňují dětem proces adaptace na prostředí mateřské školky, přechod mezi jednotlivými aktivitami, pochopení struktury dne, zvládnutí náročných situací. Podle dotazovaných jsou rituály pro děti v mateřské škole velice důležité, protože jim poskytují pocit bezpečí. Mimo to je možné žáky pomocí rituálů naučit celou řadu vědomostí, dovedností a formují také jejich postoje a hodnoty.

Učitelky využívají celou řadu rituálů. Všichni dotazovaní v rámci činnosti svých tříd realizují celou řadu každodenních rituálů. Jedná se zejména o rituály spojené se stravováním, příchodem do mateřské školy, úklidem hraček a spánkem. Obecně při tom platí, že se žáci do těchto rituálů zapojují, ale ne vždy je baví. Do značné míry mají děti každodenní rituály automatizované a dělají je bezmyšlenkovitě. V případě, že na ně učitelé zapomenou, velmi často je po nich děti vyžadují. Učitelé ve svých třídách realizují také celou řadu sezónních rituálů, které jsou většinou spojeny s jednotlivými svátky nebo ročními obdobími. Prostřednictvím těchto rituálů se žáci seznamují s našimi tradicemi a učí se vnímat střídání jednotlivých období v roce. Učitelky většinou realizují tradiční rituály, které mají samy osvědčené nebo se osvědčily jejich kolegům.

V řadě případů učitelé ve svých třídách vytvářejí rituály spolu s žáky. Poměrně často však také přebírají rituály, které již jsou ve třídě nebo v mateřské škole zavedené. Ne vždy však

žáci rituály přijmou a podaří se je do praxe zavést. V tomto ohledu je vždy nezbytné brát v úvahu osobnostní rysy žáků, charakter třídy a klima třídy. S ohledem na tyto faktory by měl učitel volit takové rituály, které budou dané třídě vyhovovat. Podle názoru učitelů je také vhodné, aby běžné každodenní rituály realizované ve škole probíhaly také v domácnosti. Podle názoru učitelů se jedná zejména o rituály, které mají základ ve slušném chování (poděkovat, pozdravit atd.). V tomto ohledu spojují učitelé rituály s procesem socializace a začleňování žáka do společnosti.

Přestože oslovení učitelé spojují rituály s celou řadou výhod, jako je například zajištění pocitu bezpečí a jistoty, strukturalizace vyučovacího dne, nenásilná forma učení nebo řešení krizových situací, uvědomují si také, že se rituály mohou stát problémem. K takovéto situaci dochází v případě, že dítě lpí na rituálech a ve svém vývoji se neposouvá dál. V mateřské škole se mohou rituály stát překážkou v případě, že ztratí svůj význam nebo jsou pouhým stereotypem. Důležité je, aby učitel na rituálech zbytečně nelpěl a přestal je realizovat v případě, že již neplní svou funkci. Pouze rituály, které plní svou funkci, by měly mít v mateřské škole své místo.

Použité zdroje

- ARSLAN, Y. a SARIDEDE, U. 2012. Pre-service Teachers' Perceptions About Rituals in Education and Rituals' Functions. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 55, s. 1175-1182. ISSN 18770428.
- BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. (2011) *Školní zralost*. Brno: Computer Press a.s. ISBN 978-80-251-2569-4.
- BELZ, H. a SIEGRIST, M. (2001) *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-479-6
- BOWIE, F. 2008. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-378-9.
- ČÁP, J. a MAREŠ, J. (2001) *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-463-X
- ERIKSON, T. H. 2008, *Sociální a kulturní antropologie. příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FULGHUM, R. 2010. *Od začátku do konce: Naše životní rituály*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0245- 1.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2015. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0

- HOWELL, J. a SCULLY, P. 2008. Using Rituals and Traditions to Create Classroom Community for Children, Teachers, and Parents. In: *Early Childhood Education Journal*. 2008, vol. 36, no. 3, s. 261-266. ISSN 10823301.
- HUIZING, J. (2000) *Homo Ludens*. Praha: Dauphin. ISBN 80-7272-020-1
- KAUFMANN-HUBER, G. 1998. *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál.. ISBN 8071782033.
- KARLOVÁ, J. 2014. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Praha: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7465-076-5
- KAŠČÁK, O. 2009. Význam a místo rituálů v pedagogické teorii a praxi. In: *Pedagogická orientace*, roč. 19, č. 2, s. 38–52. ISSN 1211-4669.
- KAŠČÁK, O. 2010. *Škola ako rituálny priestor*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. ISBN 978-80-8082-360-3,
- KAŠČÁK, O. (2014) Přechodové rituály v mateřské škole In: ŠVARŤÍČEK, R. a ŠEĐOVÁ, K. (2014) *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- KELLER, J. 2003 *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, ISBN 80-7239-091-0
- KLENKOVÁ, J. (2006) *Logopedie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1110-2.
- KOLLÁRIKOVÁ, Z. a PUPALA, B. (2010) *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-828-9
- KOŤÁTKOVÁ, S. (2008) *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KUNZE, P., SALAMANDER, C. 2011. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3405-4.
- LABUSOVÁ, E. (2011) Opora dobrých i špatných dnů: rituály. [online] *Rodina*, č. 1-2. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/clanky/ritualy.php>
- LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. (2006) *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9
- LEMEŠOVÁ, M. 2011. Psychologický pohľad na rituály ako súčasť práce v nízkoprahových programoch. In *Cesty k múdrosti = Ways to wisdom*. Bratislava: Stimul. ISBN 978-80-8127-046-8. S. 341-346.
- MALONEY, C. 2000. The Role of Ritual in Preschool Settings. In: *Early Childhood Education Journal*, vol. 27, no. 3 s. 143-150. ISSN 1082-3301.
- MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MATĚJČEK, Z. (2017) *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7

- MERTIN, V. a GILLERNOVÁ, I. 2010. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-627-8
- OPRAVILO, E. 2016. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5107-8
- PRŮCHA, J., WALTEROVA, E. a MAREŠ. J. (2013) *Pedagogický slovník*. Praha: Portal. ISBN 978-80-262-0403-9
- PRŮCHA, J. (2016) *Předškolní dítě a svět vzdělávání. Přehled teorie a práce*. Praha: Wolterss Kluwer, ISBN 978-80-7552-323-5
- SOUKUP, V. 2011. *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-432-8.
- SUCHÁNKOVÁ, E. (2014) *Hra a její využití v předškolním vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0698-9.
- SVOBODOVÁ, E. (2010) *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-774-9.
- THOROVÁ, K. (2014) *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-262-0714-6
- TURNER, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press. ISBN 80-722-6900-3.
- VÁGNEROVÁ, M. (2021) *Vývojová psychologie – dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-4961-0
- VAN GENNEP, A. 2018. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1374-1
- ZÁVODYOVÁ, V. 2011. Uplatňovanie Ritualizácií vo Vyučbe Anglického Jazyka v Materských Školách. In: *Studia paedagogica*, roč. 14, č. 2, s. 171-186. ISSN 1803-7437.

Seznam tabulek

Tabulka 1 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Příklad do mateřské školy.....	39
Tabulka 2 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Stravování.....	39
Tabulka 3 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Spánek	40
Tabulka 4 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Úklid hraček	41
Tabulka 5 Odpovědi na otázku č. 9 Jak děti prožívají každodenní společné rituály? – Zahájení různých aktivit.....	42

Tabulka 6 Odpovědi dotazovaných na otázku č. 11 Jaký mají podle Vašeho názoru rituály v rámci činnosti mateřské školy význam?.....	42
--	----

Seznam grafů

Graf 1 Struktura respondentů podle věku	32
Graf 2 Struktura respondentů podle délky praxe v oboru	33
Graf 3 Odpovědi na otázku č. 4 S jakými každodenními činnostmi jsou rituály v MŠ spojeny?	35
Graf 4 Odpovědi na otázku č. 5 S jakými netradičními událostmi jsou rituály v MŠ spojeny?	37
Graf 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 13 Vytváříte rituály společně s dětmi na základě určitých situací?.....	43

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník	
-----------------------	--

Příloha č. 1 Dotazník

Vážena paní,

Ráda bych Vás touto cestou požádala o spolupráci při přípravě mé bakalářské práce. Prosím Vás o vyplnění dotazníku, který se zaměřuje na význam rituálů v činnosti mateřské školy. Výsledky výzkumu budou anonymní a budou využity pouze pro účely této práce.

Děkuji

Základní informace o respondentech

Pohlaví: ŽENA   MUŽ

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- a) středoškolské a maturitou
- b) vyšší odborní
- c) vysokoškolské bakalářské
- d) vysokoškolské magisterské

Délka praxe:

Velikost mateřské školy:

- a) 1. třída
- b) 2. třídy
- c) 3. třídy
- d) 4 třídy

Počet žáků ve třídě:

- a) 5 až 10 žáků
- b) 11 až 15 žáků
- c) 16 až 20 žáků
- d) 21 až 25 žáků

Uplatnění rituálů v mateřské škole

1. Co si představujete pod pojmem „rituály v MŠ?“
2. Využíváte při své práci s dětmi rituály, pokud ano, tak které?
  - a) ANO
  - b) NE
3. Jaký druh rituálů používáte
  - a) Každodenní rituály (přivítání, rozloučení, před jídle, před cvičením atd.)
  - b) Sezónní rituály
4. S jakými každodenními činnostmi jsou rituály v MŠ spojeny?
Můžete krátce popsat průběh daného rituálu
  - a) Příchod do školky
  - b) Stravování
  - c) Spánek
  - d) Cvičení
  - e) Úklid hraček
  - f) Jiné (doplňte):
5. S jakými netradičními událostmi jsou rituály v MŠ spojeny?
Můžete krátce popsat průběh daného rituálu
  - a) Oslavy narozenin dítě ve školce
  - b) Vánoce
  - c) Velikonoce
  - d) Karneval
  - e) Dožinky
  - f) Čarodějnice
  - g) Jiné (doplňte):

6. Které rituály mají děti nejraději?

a) Každodenní

b) Sezónní

Uved'te prosím, proč:

7. Které z každodenních rituálů mají děti nejraději?

8. Které ze sezónních rituálů mají děti nejraději?

9. Jaký typ rituálů využíváte častěji?

a) Tradiční rituály

b) Alternativní rituály

10. Jak děti prožívají každodenní společné rituály?

Pomocí bodové škály od 1 do 5 prosím vyjádřete, jak děti rituály prožívají. Hodnocení je koncipováno jako bodové hodnocení, kdy 1 je nejnižší z hodnocení a 5 je nejlepší hodnocení. (příklad Zapojují se – 1 děti se nezapojují, 5 – děti se zapojují vždy)

Rituály spojené s příchodem do mateřské školy

Zapojují se	1	2	3	4	5
Baví je	1	2	3	4	5
Užívají si je	1	2	3	4	5
Vyžadují je	1	2	3	4	5
Vyhýbají se jim	1	2	3	4	5

Rituály spojené se stravováním

Zapojují se	1	2	3	4	5
Baví je	1	2	3	4	5
Užívají si je	1	2	3	4	5
Vyžadují je	1	2	3	4	5
Vyhýbají se jim	1	2	3	4	5

Rituály spojené se spánkem

Zapojují se	1	2	3	4	5
Baví je	1	2	3	4	5
Užívají si je	1	2	3	4	5
Vyžadují je	1	2	3	4	5
Vyhýbají se jim	1	2	3	4	5

Rituály spojené s uklízením

Zapojují se	1	2	3	4	5
Baví je	1	2	3	4	5
Užívají si je	1	2	3	4	5
Vyžadují je	1	2	3	4	5
Vyhýbají se jim	1	2	3	4	5

Rituály spojené se zahájením určité činnosti

Zapojují se	1	2	3	4	5
Baví je	1	2	3	4	5
Užívají si je	1	2	3	4	5
Vyžadují je	1	2	3	4	5
Vyhýbají se jim	1	2	3	4	5

11. Jaký mají podle Vašeho názoru rituály v rámci činnosti mateřské školy význam?

Ke zhodnocení využijte bodovou škálu od 1 do 10, kde 1 znamená nejmenší význam a 10 znamená největší význam,

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

12. Jaká pozitiva jsou s rituály v mateřské škole spojena?

13. Vytváříte rituály společně s dětmi na základě určitých situací?

- a) Ano, většinu z rituálů jsme vytvořili společně
- b) Ano, některé z rituálů jsme vytvořili společně
- c) V podstatě ano, rituály jsem sice navrhla, ale na základě reakcí dětí jsme je upravili
- d) Ne, rituály již byly ve školce při mém příchodu zavedeny
- e) Ne, ale uvažuji o tom

f) Ne a neuvažují o tom

V případě, že jste odpověděla ANO, uveďte, jak se Vám zapojení žáků do přípravy rituálu osvědčilo:

14. Stalo se Vám někdy, že děti některé rituály nepřijaly?

a) ANO

b) NE

Uveďte prosím důvod, proč si myslíte, že k tomu došlo (můžete uvést konkrétní příklad, pokud chcete)

15. Myslíte si, že je důležité, aby běžné denní rituály, které lze dodržovat i doma byly rodiči podporovány?

a) ANO

b) NE

Uveďte prosím důvod, proč:

16. Využíváte rituály k řešení krizových situací a kterých?

17. Domníváte se, že by rituály mohly někdy omezovat?

18. V čem spatřujete důležitost rituálů ve své praxi?